

RAPORT 2018

PRAWA OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI

PODSTAWOWE PROBLEMY
PRAWNE I PRAKTYCZNE
PERSPEKTYWA HFPC

POLSKA

WARSZAWA
LIPIEC 2018

Prawa osób pozbawionych wolności. Podstawowe problemy prawne i praktyczne – perspektywa HFPC.

Redakcja:

Dr Piotr Kładoczny
Katarzyna Wiśniewska

Autorzy:

Rozdział I – Katarzyna Wiśniewska
Rozdział II – Julia Gerlich, Adam Klepczyński, Piotr Kubaszewski
Rozdział III – Adam Klepczyński
Rozdział IV – Marcin Wolny
Rozdział V – Jarosław Jagura
Rozdział VI – Marcin Wolny
Rozdział VII – Marcin Szwed
Rozdział VIII – Jacek Białas, Daniel Witko

Projekt graficzny i skład

Marta Borucka

Wydawca

 **HELŚIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA**

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
ul. Zgoda 11
00-018 Warszawa

Warszawa, lipiec 2018 r.

SPIS TREŚCI

SŁOWO WPROWADZAJĄCE	5
STRESZCZENIE.....	6
WSTĘP.....	8
ZAKAZ TORTUR, NIELUDZKIEGO LUB PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA ALBO KARANIA W AKTACH PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO	9
I. MONITORING MIEJSC POZBAWIENIA WOLNOŚCI – KRAJOWY MECHANIZM PREWENCJI TORTUR	10
II. PRZEMOC ZE STRONY FUNKCJONARIUSZY POLICJI.....	11
1. Stan prawny.....	11
a. Aktualny stan prawny.....	11
b. Oceny aktualnego stanu prawnego.....	12
c. Badania HFPC – potrzeba zmian w kodeksie karnym	12
2. Nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie – skala zjawiska wśród funkcjonariuszy Policji	13
a. Skala zjawiska przemocy wśród funkcjonariuszy Policji – analiza statystyczna.....	13
b. Niewłaściwe traktowanie przez funkcjonariuszy Policji – praktyka HFPC	15
c. Badania ankietowe wśród adwokatów na temat skali przemocy ze strony funkcjonariuszy Policji.....	17
III. DOSTĘP DO ADWOKATA OD PIERWSZYCH CHWIL PO ZATRZYMANIU.....	19
1. Aktualny stan prawny	19
2. Aspekty praktyczne dostępu do adwokata.....	19
IV. ZAKŁADY KARNE I ARESZTY ŚLEDTCZE	21
1. Standard powierzchni celi mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego ...	21
a. Stan prawny.....	21
b. Praktyka wykonywania kary	21
2. Warunki bytowe	22
3. Przejawy nieludzkiego i poniżającego traktowania przez personel jednostek penitencjarnych – praktyka HFPC.....	23
4. Opieka zdrowotna w jednostkach penitencjarnych	23
a. Uwagi ogólne	23
b. Praktyka HFPC	24
5. Traktowanie osób z niepełnosprawnościami	24
6. Status więźniów niebezpiecznych	25
V. SKARGI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH.....	26
1. Skargi osób pozbawionych wolności w jednostkach penitencjarnych.	26
a. Statystyka	26
b. Ocena systemu skarg i nadzoru penitencjarnego	27
VI. ZAKŁADY POPRAWCZE, SCHRONISKA DLA NIELETNICH, MŁODZIEŻOWE OŚRODKI WYCHOWAWCZE.....	28
VII. KRAJOWY OŚRODEK ZAPOBIEGANIA ZACHOWANIOM DYSSOCJALNYM.....	29

1. Stan prawny	29
2. Wątpliwości dotyczące zgodności wprowadzonego prawa ze standardami praw człowieka	30
3. Stosowanie Ustawy w praktyce	32
VIII. STRZEŻONE OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW	33
1. Umieszczanie dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców	33
2. Umieszczanie ofiar tortur (i innych form przemocy) w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców	34
REKOMENDACJE HFPC.	37

SŁOWO WPROWADZAJĄCE

W najbliższym czasie do Polski przyjeżdża delegacja Podkomitetu ds. Prewencji Tortur ONZ. Miałem zaszczyt być w pierwszym składzie tego Podkomitetu zaraz po jego utworzeniu i przez dwie kadencje tworzyć podwaliny późniejszej działalności tej wyjątkowej instytucji.

Nie tylko na potrzeby tego wstępu, ale w ogóle warto sobie zadać dwa pytania. Po pierwsze dlaczego zapobieganie torturom jest ważne? Po drugie, dlaczego Podkomitet ds. Prewencji Tortur jest ważny? Chociaż odpowiedzi na obydwa pytania są łatwe, to nie są powszechnie znane.

Tortury to zadawanie bólu człowiekowi, który znalazł się w zupełnej zależności od państwa. Tak rozumiane tortury, o czym wiedzą niemal wszyscy, to jedno z najpoważniejszych naruszeń praw człowieka i jedno z najcięższych przestępstw, a w świetle ustawodawstwa wielu państw nawet zbrodnia. Ale zapominamy, a może nie chcemy dostrzegać tego, że tortury to także bardzo drastyczne sprzeniewierzenie się elementarnym wartościom naszej cywilizacji. Z taką łatwością wypisujemy na sztandarach hasła humanizmu, wolności czy szacunku dla innych, ale lekceważymy brutalność służb mundurowych, traktując ją jak błąd w sztuce i krótkotrwałą sensację. Nie zdajemy sobie sprawy że jeden przypadek tortur obciąża zbiorowe sumienie całej ludzkości. Lekceważenie tego wymiaru tortur jeszcze gorzej świadczy o nas niż to, że mamy za mało determinacji, aby zmusić rządzących do skutecznego eliminowania tortur.

Odpowiedź na drugie pytanie jest jeszcze łatwiejsza. Podkomitet jest ważny, bo jest instytucją wyjątkową. Jest rezultatem niezwykle długiego i wyjątkowo trudnego procesu negocjacji międzynarodowych, ale przede wszystkim jest instytucją, która czyni dobro. Podkomitet, co oczywiste, nie jest w stanie odwiedzić wszystkich państw, które ratyfikowały OPCAT w tak krótkim czasie, w jakim należałoby to zrobić. Ale kiedyś przyjdzie ten moment, że każdy kraj będzie się mógł poszczycić tym, że był wizytowany. Podkomitet nie jest także w stanie odwiedzić wszystkich instytucji w wizytowanym kraju, zresztą będąc realistami, nawet tego nie oczekujemy. Podkomitet jest ciałem eksperckim i jako taki nie jest ani skutecznym kontrolerem, ani strażnikiem czy też recenzentem. To dlaczego Podkomitet jest ważny? Moim zdaniem najważniejsza jest kulturotwórcza rola wizyt Podkomitetu. Członkowie delegacji, najwyższej klasy eksperci, przybywają do wizytowanego kraju wyposażeni w zestaw standardów, przez które, jak przez pryzmat, patrzą na miejsca pozbawienia wolności. Bardzo często pochodzą z miejsc odległych kulturowo od państwa wizytowanego, a dzięki temu przynoszą inną perspektywę cywilizacyjną i dostrzegają to, czego my możemy już nie widzieć. Co więcej, jako zespół łączą swoje doświadczenia indywidualne w całość, dzięki czemu powstaje wyjątkowe narzędzie do poszukiwania istotnych informacji, agregowania danych, analizy faktów i wyciągania wniosków. Podkomitet przybywając do wizytowanego kraju przynosi wszystkie te wartości, które legły u podstaw OPCAT (szacunek dla innych, bezstronności, dialog), ale jednocześnie mobilizuje te pokłady sił witalnych społeczeństwa i państwa, które są nastawione na eliminowanie tortur.

Efektom takiej właśnie mobilizacji jest ten wyjątkowy raport, którego lektura powinna być zajęciem obowiązkowym dla każdego, kto chciałby zrozumieć sytuację osób pozbawionych wolności w Polsce oraz społeczne i mentalne otoczenie rozmaitych form izolacji.

Dziękuję Podkomitetowi za planowaną wizytę i dziękuję Autorom za ten Raport.

prof. Zbigniew Lasocik

STRESZCZENIE

MONITORING MIEJSC POZBAWIENIA WOLNOŚCI – KRAJOWY MECHANIZM PREWENCJI TORTUR

- Szczególną rolę w systemie zapobiegania przypadkom niewłaściwego traktowania w jednostkach o charakterze izolacyjnym pełni Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur;
- Jego mandatem w Polsce objętych jest aktualnie 2600 miejsc pozbawienia wolności;
- Budżet RPO nie jest określany jednak na poziomie umożliwiającym pełną realizację obowiązków wynikających z Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

PRZEMOC POLICJI

- Problematyka stosowania tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przez funkcjonariuszy Policji jest w Polsce przedmiotem ożywionych dyskusji społecznych, prawnych i politycznych;
- Z danych statystycznych uzyskanych przez Fundację wynika, że rocznie ponad 500 skarg jest składanych do Policji w związku z zarzutami niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;
- Również do Fundacji każdego roku zgłasza się od kilku do kilkunastu osób, które podnoszą zarzut niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji;
- Wszyscy ankietowani przez Fundację adwokaci potwierdzili, że w prowadzonych sprawach mieli kontakt z klientami zgłaszający problem złego traktowania przez policjantów, które mogło spełniać cechy określone w art. 3 EKPCz i art. 1 ust. 1 Konwencji o zakazie tortur;
- W polskim Kodeksie karnym nie ma jednego typu, który penalizowałby stosowanie tortur i dopuszczanie się niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, na co ostatni raz w 2013 r. zwracał uwagę CAT.

ZAKŁADY KARNE I ARESZTY ŚLEDTCZE

- Mimo starań funkcjonariuszy Służby Więziennej w polskich jednostkach penitencjarnych wciąż dochodzi do przejawów niehumanitarnego i poniżającego traktowania, związanego z nieodpowiednimi warunkami bytowymi, niewłaściwą opieką lekarską oraz nadużywanie statusu więźnia stwarzającego zagrożenie dla społeczeństwa oraz bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej.
- Polska wciąż nie wdrożyła rekomendacji CPT oraz CAT dotyczących podniesienia standardu powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego do poziomu 4m² na osobę.
- Aktualnym problemem pozostaje niepełne dostosowanie jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

SKARGI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

- Z rozpoznawanych przez Służbę Więzienną skarg i zarzutów (ponad 40 tys. w skali kraju) osób pozbawionych wolności tylko nieco ponad 1% z nich został uznany za uzasadniony.
- Wśród skarg dominują te związane z traktowaniem osób osadzonych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, warunkami bytowymi i opieką zdrowotną.
- System skarg i nadzoru penitencjarnego nie stanowi w pełni efektywnego systemu ochrony praw i wolności osób pozbawionych wolności.

KRAJOWY OŚRODEK ZAPOBIEGANIA ZACHOWANIOM DYSSOCJALNYM

- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, która reguluje detencję postpenalną sprawców przestępstw z zaburzeniami psychicznymi, budzi poważne kontrowersje z punktu widzenia międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka;

- Terapeutyczny charakter pobytu w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym (KOZZD) jest bardzo wątpliwy – detencja może być raczej postrzegana jako represja naruszająca zakaz podwójnej karalności i działania prawa wstecz;
- Również warunki pobytu w KOZZD mogą naruszać prawa osadzonych, m.in. ze względu na przewidziane w regulaminie ograniczenia w możliwości odbywania spotkań z bliskimi oraz przewidywane zniesienie limitów osobowych w pomieszczeniach mieszkalnych;
- Prowadzona przez HFPC przed ETPCz sprawa pokazuje, że w praktyce może dochodzić do dalszych naruszeń praw człowieka, m.in. z uwagi na arbitralne i zbyt szerokie stosowanie Ustawy oraz przedłużanie detencji wbrew opiniom lekarzy i psychologów z samego KOZZD.

STRZEŻONE OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW

- W Polsce dzieci cudzoziemskie nadal są pozbawiane wolności poprzez umieszczanie w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców (1103 dzieci w latach 2014-2017), a ich detencja jest często wielomiesięczna, co potwierdzają sprawy rozstrzygnięte i zawiste przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka;
- Raporty wskazują, że w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców przebywają ofiary przemocy i tortur;
- Organy postępowania w przedmiocie umieszczenia i pobytu cudzoziemców w detencji nie badają w sposób należyty przestanek wykluczających detencję.

WSTĘP

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: HFPC lub Fundacja) jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka, w tym ochrona praw osób pozbawionych wolności. Pomagamy ofiarom naruszeń poprzez różnego rodzaju interwencje i organizowanie profesjonalnej pomocy prawnej na zasadach pro bono, obserwujemy procesy sądowe w sprawach, w których mogło dojść do przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych oraz monitorujemy miejsca, w których przebywają osoby pozbawione wolności. HFPC prowadzi także szkolenia dla funkcjonariuszy publicznych z zakresu zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz orzecznictwa organów międzynarodowych dotyczących tego zagadnienia.

W związku z powyższym Helsińska Fundacja Praw Człowieka zdecydowała się po raz kolejny przedstawić swoje obserwacje na temat aktualnej sytuacji w instytucjach o charakterze izolacyjnym. Mamy nadzieję, że będą one stanowiły rzetelne źródło informacji. Jednocześnie zaznaczamy, że nie jest naszym celem przedstawienie kompleksowego opracowania na temat sytuacji osób pozbawionych wolności, a jedynie zasygnalizowanie zagadnień i obszarów, w których HFPC podejmowała działania.

Warto również podkreślić, że niniejszy Raport stanowi kontynuację Raportu, który został opublikowany w maju 2017 r. i jest dostępny pod adresem: <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2017/05/Report-CPT-PL.pdf>.

ZAKAZ TORTUR, NIELUDZKIEGO LUB PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA ALBO KARANIA W AKTACH PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Podstawę do podejmowanych rozważań stanowią wiążące Polskę akty prawa międzynarodowego, które statuuja m.in. zakaz tortur niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

MIĘDZYNARODOWY PAKT PRAW OBYWATELSKICH I POLITYCZNYCH

Artykuł 7

Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W szczególności nikt nie będzie poddawany, bez swej zgody swobodnie wyrażonej, doświadczeniom lekarskim lub naukowym.

KONWENCJA W SPRAWIE ZAKAZU STOSOWANIA TORTUR ORAZ INNEGO OKRUTNEGO, NIELUDZKIEGO LUB PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA ALBO KARANIA

Artykuł 1

1. W rozumieniu niniejszej konwencji określenie "tortury" oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo.

2. Artykuł ten nie narusza umów międzynarodowych lub ustawodawstwa wewnętrznego, zawierających lub mogących zawierać postanowienia o szerszym zastosowaniu.

Artykuł 2

1. Każde Państwo Strona podejmuje skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe oraz inne w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją.

2. Żadne okoliczności wyjątkowe, takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur.

3. Polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej nie może uzasadniać stosowania tortur.

KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

Artykuł 3

Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

I. MONITORING MIEJSC POZBAWIENIA WOLNOŚCI – KRAJOWY MECHANIZM PREWENCJI TORTUR

Streszczenie

- Szczególną rolę w systemie zapobiegania przypadkom niewłaściwego traktowania w jednostkach o charakterze izolacyjnym pełni Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur;
- Jego mandatem w Polsce objętych jest aktualnie 2600 miejsc pozbawienia wolności;
- Budżet RPO nie jest określany na poziomie umożliwiającym pełną realizację obowiązków wynikających z Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka wyraża przekonanie, że jednym z podstawowych sposobów prewencji tortur niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania jest monitorowanie miejsc pozbawienia wolności przez organy krajowe i międzynarodowe, jak również organizacje pozarządowe.

Szczególną rolę w systemie zapobiegania przypadkom niewłaściwego traktowania w jednostkach o charakterze izolacyjnym pełni Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT), który w Polsce od 10 lat działa w ramach biura Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO lub Rzecznik). Obecnie aktywność tego organu w Polsce nabiera szczególnego znaczenia ze względu na ograniczenie możliwości swobodnego wizytowania miejsc pozbawienia wolności przez przedstawicieli organizacji pozarządowych, w tym Helsińską Fundację Praw Człowieka.

Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie podkreślał, że aktualny stan osobowy Zespołu uniemożliwia pełne realizowanie nałożonych na niego obowiązków wynikających z Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania¹. Jednak pomimo rosnących potrzeb budżet Rzecznika nie został zwiększony w 2018 r. zgodnie z jego wnioskiem².

Z informacji przedstawianych przez KMPT wynika, że jego mandatem objętych jest aktualnie 2600 miejsc, a w 2017 r. Zespół stanowiło 10 pracowników. Zgodnie z informacją roczną w 2017 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur przeprowadzili 76 wizytacji prewencyjnych w różnego rodzaju miejscach zatrzymań, w tym: 7 rewizytacji mających na celu sprawdzenie stanu wdrażania rekomendacji KMPT w danych miejscach detencji oraz 12 wizytacji, które miały charakter tematyczny związany z badaniem opieki psychiatryczno-psychologicznej, oferowanej nieletniemu przebywającym w miejscach pozbawienia wolności³.

HFPC rekomenduje:

- zwiększenie zaplecza kadrowego, a w konsekwencji zasobów finansowych, które umożliwią rzetelne i kompleksowe wykonywanie mandatu Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur;
- zapewnienie możliwości wizytowania miejsc pozbawienia wolności przez przedstawicieli organizacji pozarządowych;
- szczegółową analizę raportów z monitoringów miejsc pozbawienia wolności przez władze krajowe i traktowania ich jako podstaw do wprowadzanych zmian legislacyjnych oraz modyfikacji praktyk w jednostkach izolacyjnych.

1 Raport RPO z działalności w Polsce KMP w roku 2015, dostępny pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20RPO%20KMP%202015.pdf> (data dostępu: 16.08.2016).

2 <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/senacka-komisja-o-budziecie-rpo>

3 Informacja roczna RPO za rok 2017, dostępna pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Informacja%20roczna%20RPO%20za%20rok%202017.pdf> (data dostępu: 26.06.2018).

II. PRZEMOC ZE STRONY FUNKCJONARIUSZY POLICJI

Streszczenie

- Problematyka stosowania tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przez funkcjonariuszy Policji jest w Polsce przedmiotem ożywionych dyskusji społecznych, prawnych i politycznych;
- Z danych statystycznych uzyskanych przez Fundację wynika, że rocznie ponad 500 skarg jest składanych do Policji w związku z zarzutami niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;
- Również do Fundacji każdego roku zgłasza się od kilku do kilkunastu osób, które podnoszą zarzut niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji;
- Wszyscy ankietowani przez Fundację adwokaci potwierdzili, że w prowadzonych sprawach mieli kontakt z klientami zgłaszającymi problem złego traktowania przez policjantów, które mogło spełniać cechy określone w art. 3 EKPCz i art. 1 ust. 1 Konwencji o zakazie tortur;
- W polskim Kodeksie karnym nie ma jednego typu, który penalizowałby stosowanie tortur i dopuszczanie się niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, na co ostatni raz w 2013 r. zwracał uwagę CAT.

1. STAN PRAWNY

a. Aktualny stan prawny

Należy wskazać, że w Polsce funkcjonariusze Policji, którzy dopuszczają się tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania mogą ponieść odpowiedzialność karną między innymi na podstawie niezmienionych od momentu wejścia w życie Kodeksu karnego⁴ (dalej: k.k.), czyli od 1 września 1998 r., przepisów, które dotyczą tej grupy osób⁵. Jednym z nich jest art. 246 k.k., który stanowi, że: „*funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10*”.

Kolejnym artykułem jest art. 247 § 3 k.k., a pełne brzmienie art. 247 k.k. jest następujące: „*§ 1 Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5; § 2 Jeżeli sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10; § 3 Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1 lub 2, podlega karze określonej w tych przepisach*”.

Ponadto za przekroczenie uprawnień, funkcjonariusz Policji może ponieść odpowiedzialność na podstawie art. 231 k.k., który stanowi, że: „*§ 1 Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3; § 2 Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10; § 3 Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie i wyrządza istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2; § 4 Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli czyn wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w art. 228*”.

4 Tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 ze zm.

5 Oprócz tego mogą oni odpowiadać na zasadach ogólnych za inne typy czynów zabronionych.

b. Oceny aktualnego stanu prawnego

Wprowadzenie przestępstwa tortur do Kodeksu karnego, np. poprzez zmianę art. 246 Kodeksu karnego, to postulat regularnie i konsekwentnie zgłaszany przez Rzecznika Praw Obywatelskich już od dłuższego czasu. W ocenie RPO polskie przepisy nie penalizują wszystkich elementów tortur, o których mowa w art. 1 Konwencji o zakazie tortur⁶. Ponadto, Rzecznik wskazuje, że: *„przepisy Kodeksu karnego nie uwzględniają sytuacji stosowania tortur »w celu ukarania osoby za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji«. W praktyce może to uniemożliwić ściganie i karanie sprawców tortur, stosujących je z tych powodów i celów. Narusza to również prawo ofiar do sądu i sprawiedliwego zadośćuczynienia”⁷.*

Również Komitet Przeciwko Torturom (CAT) w raporcie z 2013 r.⁸ zalecił, aby Polska wprowadziła do polskiego systemu prawnego przestępstwo tortur, tak aby jego definicja pokrywała się z definicją zawartą w art. 1 Konwencji o zakazie tortur. Ponadto Komitet Praw Człowieka ONZ w listopadzie 2016 r. zwrócił uwagę, że nie wszystkie elementy przestępstwa tortur są penalizowane przez polski Kodeks karny, a także że nie oddaje on w całości, czym to przestępstwo jest. W związku z powyższym, zarekomendowano, aby wprowadzić odpowiednie zmiany w polskim Kodeksie karnym, tak aby były one zgodne z postanowieniami Konwencji o zakazie tortur⁹.

Ponadto w maju 2018 r. ODIHR na prośbę Rzecznika Praw Obywatelskich przygotował opinię, z której wynika, że: *„definicja tortur w polskim ustawodawstwie powinna być wystarczająco szeroka, aby obejmowała wszelkie czyny polegające na naruszeniu integralności osoby, które zostały zakwalifikowane jako tortury i inne złe traktowanie na mocy prawa międzynarodowego, oraz powinna ona obejmować wszystkie elementy przewidziane w art. 1 Konwencji ONZ, w szczególności działanie zadające ostry ból lub cierpienie, a także zamiar i cel działania lub zaniechania. Ponadto w odpowiednim ustawodawstwie należy wyraźnie rozwinąć aspekt pełnej odpowiedzialności Państwa za wszelkie akty tortur popełnione na dowolnym terytorium podlegającym jego jurysdykcji, gdy są one popełniane przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą”, a także że wszelkie akty tortur powinny być zagrożone minimalną karą 6 lat pozbawienia wolności oraz, że nie powinny ulegać przedawnieniu¹⁰.*

c. Badania HFPC¹¹ – potrzeba zmian w kodeksie karnym

Powyższą ocenę potwierdzają również zrealizowane przez HFPC badania. W marcu i kwietniu 2018 r. HFPC przeprowadziła badanie ankietowe wśród adwokatów¹², w którym zadaliśmy im

6 Pismo RPO do Ministerstwa Sprawiedliwości, 27 października 2015 r., sygn. II.071.4.2015.ED, s. 3, dostęp: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_tortur_0.pdf (data dostępu: 14.05.2018).

7 Ibidem, s. 3.

8 Conclusions and recommendations of the Committee against Torture, 23 grudnia 2013 r., CAT/C/POL/CO/5-6, dostęp: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsr0yVMLY8Itqp7eIpaWy9%2fzhpqAgxlv0wYIHQRB-Cyv6Z5WSAJ4meQ2lea4vsJ8k3h%2fQY3d6Rp6d2fr%2fQBCD8lel5hagJXl9LdkxR6L9Oq8QZ> (data dostępu: 14.05.2018).

9 Concluding observations on the seventh periodic report of Poland, 23 listopada 2016 r., CCPR/C/POL/CO/7, pkt 25-26, dostęp: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsqEnKe%2bgR3Hi9diNTN1CrM-SzSrhezGOiSGtJKSvy8EGXyYBfE5lx500qrhNSRf5J%2b60Y5lx3tLN4JeQpWZ%2fKV0NvWwVotRjK20CL1cs7xzkp> (data dostępu: 14.05.2018).

10 Opinia ODIHR z dnia 22 maja 2018 r. dotycząca definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie, Warszawa 2018, pkt 37 i 42, dostęp: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/325_CRIM_POL_22May2018_pl.pdf (data dostępu: 27.06.2018).

11 Poniższy akapit został zaczerpnięty z raportu HFPC pt.: *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji*, red: A. Klepczyński, Warszawa 2018, s. 10-11, dostęp: <http://www.hfpc.pl/wp-content/uploads/2018/05/HFPC-z%C5%82e-traktowanie-podejrzanych-i-zatrzymanych-badanie-ankietowe.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

12 Więcej o samym badaniu poniżej.

następujące pytanie: *Czy Pani/ Pana zdaniem wprowadzenie do Kodeksu karnego przestępstwa tortur zapewniłoby lepszą kwalifikację oraz zwiększyłoby efektywność postępowań w przedmiocie złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji?* Wynik prezentuje się następująco:

Z powyższego podsumowania wynika, że zdecydowana większość adwokatów opowiada się za wprowadzeniem przestępstwa tortur do Kodeksu karnego. W ich ocenie zapewniłoby to lepszą kwalifikację oraz zwiększyłoby efektywność postępowań w przedmiocie złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji. Jednakże należy wspomnieć, że w doktrynie prawa karnego wskazuje się, że art. 246 k.k. i art. 247 k.k. realizują zobowiązania wynikające z Konwencji o zakazie tortur¹³.

2. NIELUDZKIE LUB PONIŻAJĄCE TRAKTOWANIE ALBO KARANIE – SKALA ZJAWISKA WŚRÓD FUNKCJONARIUSZY POLICJI

a. Skala zjawiska przemocy wśród funkcjonariuszy Policji – analiza statystyczna¹⁴

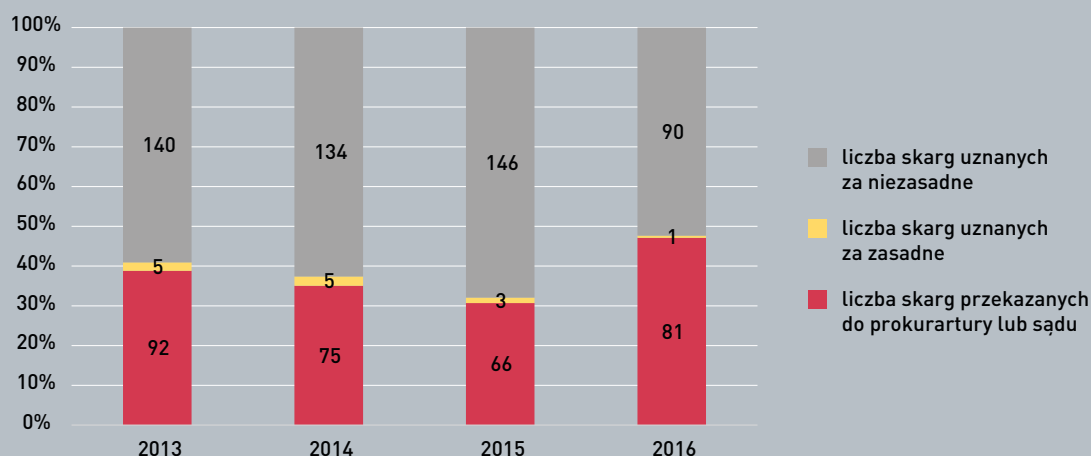
Z informacji udostępnionych przez Komendę Główną Policji¹⁵ nt. „Naruszeń prawa do wolności”, które obejmują skargi dotyczące zasadności, legalności, prawidłowości oraz czasu zatrzymania, wynika, że liczba skarg składanych na funkcjonariuszy Policji zaliczanych do tej grupy z roku na rok ulegała zmniejszeniu. Również liczba skarg przekazywanych prokuraturze w latach 2013-2015 malała. Wzrosła ona jednak w 2016 r., w którym prawie 50% spraw zostało przekazanych do prokuratury. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane poniżej.

¹³ Por. W. Zalewski, *Komentarz do art. 247*, [w]: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część II. Komentarz – art. 212-316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, CH Beck 2013, s. 243, I. Zgoliński, *Komentarz do art. 246*, [w]: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Wolters Kluwer 2016, publ. LEX.

¹⁴ Poniższy fragment zaczerpnięty został z opinii przyjaciela sądu przygotowanej przez HPFC z dnia 16 kwietnia 2018 r. złożonej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Roberta Kuchty i Sebastiana Mętle, skarga nr 76813/16, s. 7-8 wraz z załączonym do opinii wtaściwymi załącznikami, dostęp: http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/04/Amicus_Kuchta_POL.pdf [data dostępu: 27.06.2018].

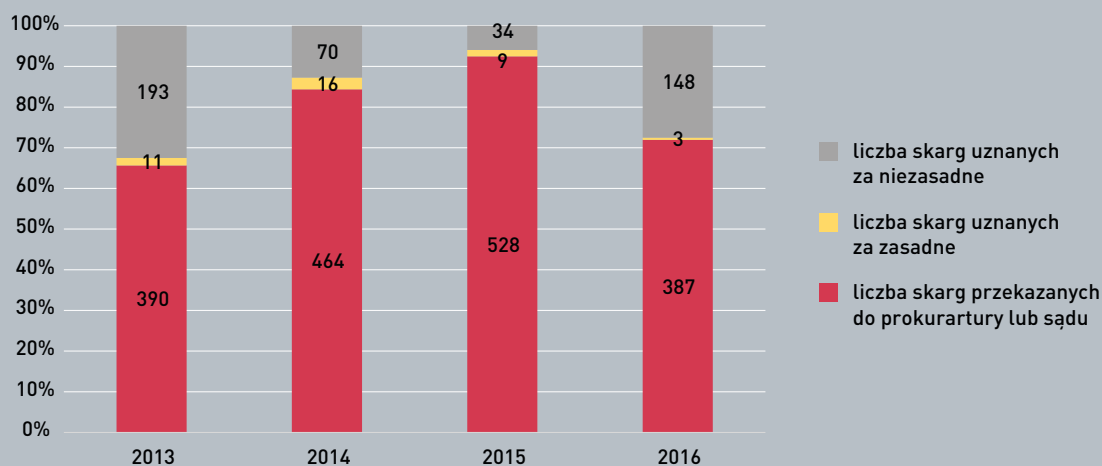
¹⁵ HPFC uzyskała dostęp do powyższych danych w ramach wniosku o dostęp do informacji publicznej złożonego w trybie przepisów ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.), dalej: ustawa o dostępie. Dane zostały udostępnione pismem z dnia 20 lutego 2018 r., sygn. GIP-1004/824/18/KR.

Naruszenie prawa do wolności – liczba skarg

Z innych danych udostępnionych przez Komendę Główną Policji z kategorii „Nieludzkie lub poniżające traktowanie”¹⁶, która obejmuje skargi złożone na funkcjonariuszy Policji dotyczące: stosowania niedozwolonych metod fizycznych/przemocy fizycznej; stosowania środków przymusu bezpośredniego; przemocy psychicznej/zastraszania; wymuszania zeznań, wyjaśnień, informacji, oświadczeń; molestowania seksualnego/gwałtu; warunków w pomieszczeniu dla zatrzymanych, izbach dziecka, podczas konwoju; innego nieludzkiego lub poniżającego traktowania, wynika, że liczba składanych skarg utrzymywała się na jednakowym poziomie. Jednakże, liczba skarg złożonych na funkcjonariuszy Policji przekazywanych do prokuratury w latach 2013-2015 z roku na rok wzrastała, gdzie w 2015 r. aż 92% złożonych skarg zostało przekazanych organom ścigania. W 2016 r. tendencja wzrostowa znacząco zmalała. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane poniżej.

Nieludzkie lub poniżające traktowanie – liczba skarg

¹⁶ HFPC uzyskała dostęp do powyższych danych w ramach wniosku o dostęp do informacji publicznej złożonego w ustawy o dostępie. Dane zostały udostępnione wiadomością e-mail z dnia 9 marca 2018 r. pt. Gip-1172/18.

Kwestię tę porusza także raport Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji podsumowujący „Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych”¹⁷. Raport szacuje, że w ciągu roku funkcjonariusze Policji są uczestnikami ok. 7 600 przypadków nadmiernej lub nieuzasadnionej agresji. Wskazuje jednocześnie, że sprawy zakończone obecnie wszczęciem postępowania stanowią zaledwie 7,63% wszystkich zdarzeń, które mogą wzbudzać wątpliwości¹⁸.

Z danych zgromadzonych w 2016 r. przez Okręgową Radę Adwokacką w Warszawie wynika, że: „(...) nieco ponad 2% spraw, w których wszczęto postępowanie, kończy się wniesieniem do sądu aktu oskarżenia (w 2014 r. było to ok. 2,45%, w 2015 r. – ok. 2,06% oraz w pierwszych dwóch kwartałach 2016 r. – 2,23%). Zatem zaledwie nieco ponad 2% spośród spraw, w których zostaje wszczęte postępowanie karne, zostaje poddane badaniu przez niezawisły sąd na etapie postępowania sądowego. Pozostałe są umarzane już na etapie postępowania przygotowawczego (zaś w przypadku ponad 50% zawiadomień nie dochodzi w ogóle do wszczęcia postępowania karnego)”¹⁹. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane w poniższej tabeli²⁰.

Przestępstwa związane z torturami oraz nieludzkim lub poniżającym traktowaniem, stosowaniem przemocy fizycznej lub słownej przez funkcjonariuszy Policji wobec osób pozbawionych wolności	Rok 2014	Rok 2015	Rok 2016 (2 pierwsze kwartały)
Liczba zawiadomień o przestępstwie	1386	1354	680
Liczba wszczętych postępowań	732	727	358
Liczba aktów oskarżenia	18	15	8
Liczba postępowań umorzonych	670	701	286
Liczba wyroków skazujących/ warunkowo umarzających postępowanie	11	9	4
Liczba wyroków uniewinniających	5	0	4

b. Niewłaściwe traktowanie przez funkcjonariuszy Policji – praktyka HFPC

Do statycznych elementów działalności Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka niewątpliwie zaliczyć można monitorowanie przypadków przekroczenia uprawnień ze strony funkcjonariuszy Policji. Zgodnie z wpływającymi do Fundacji sprawami, za najpoważniejsze problemy uważamy: przekraczanie uprawnień przez funkcjonariuszy, a także niewłaściwe i niezgodne z obowiązującym prawem użycie środków przymusu oraz niedopuszczalne zaniedbania w trakcie wykonywania obowiązków służbowych. Pomimo, iż takie zachowania funkcjonariuszy budzą coraz większy powszechny sprzeciw, wspomniane problemy nadal pojawiają się w praktyce HFPC. W ciągu ostatniego roku do Fundacji wpłynęło wiele spraw, w których głównym problemem były naruszenia, których dopuścili się funkcjonariusze. Opisane poniżej przypadki stanowią przykłady najbardziej niepokojących zachowań, z jakimi HFPC miała styczność.

17 Raport „Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych”, dostępny pod adresem: <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/04/Raport-MSWiA.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

18 Raport Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji ... , s. 177-178.

19 Raport Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie z dnia 26 czerwca 2017 r. na temat problemu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariusza Policji i innych służb, s. 4.

20 Tabela zaczerpnięta z Raportu Sekcji Praw Człowieka przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie z dnia 26 czerwca 2017 r. na temat problemu sposobu traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariusza Policji i innych służb, s. 3-4.

Przemoc

Jedną z najpoważniejszych spraw, jaką Fundacja zajmowała się w tym roku, był przypadek Pana Damiana G. O jego śmierci Fundacja dowiedziała się z korespondencji ojca mężczyzny. Do zatrzymania mężczyzny doszło w sklepie sieci „Biedronka”. Zdaniem ochroniarzy Damian G. był osobą podejrzaną o dokonanie kradzieży w sklepie. Na miejsce zdarzenia przyjechali funkcjonariusze Komisariatu w R. Z relacji jednego ze świadków interwencji Policji wynika, że Pan Damian został wyniesiony ze sklepu bez butów, nie mógł iść o własnych siłach – powłóczył nogami. Mężczyzna został przetransportowany do komisariatu, a następnie do szpitala na oddział intensywnej terapii. Personel szpitala poinformował, że około godziny 9 tego samego dnia Pan G. trafił na izbę przyjęć. Z relacji ojca Pana Damiana wynikało, że przyjmująca Pana G. pielęgniarka usłyszała, jak jeden z funkcjonariuszy Policji odebrał telefon i powiedział: „Musiałem to zrobić, ale żyje”. Warto również podkreślić, że nikt nie powiadomił rodziny G. o zatrzymaniu ani przewiezieniu do szpitala. O jego pobycie na Oddziale Intensywnej Terapii Szpitala w R. ojciec Pana Damiana wraz z żoną dowiedzieli się od znajomej rodziny. Kobieta poinformowała, że widziała Damiana ze spuchniętą i zakrwawioną twarzą. Damian zmarł w nocy z 8 na 9 września 2017 r. na Oddziale Intensywnej Terapii. O śmierci syna rodzina została poinformowana dopiero w szpitalu.

W 2017 r. do Helsińskiej Fundacja Praw Człowieka zwrócił się X.Y., informując, że został pobity w komisariacie w Bydgoszczy. Podniesione zarzuty uprawdopodobnił załączonymi wynikami obdukcji lekarskiej, stwierdzającej doznanie szeregu obrażeń twarzy. Według przedstawionej relacji, po zatrzymaniu przez dwójkę policjantów i przewiezieniu do komendy, mężczyzna był poniżany, maltretowany oraz bity przez jednego z funkcjonariuszy. Obdukcja lekarska wykazała, że wskutek zajścia doznał on szeregu obrażeń, m.in. okularowych krwiaków i obrzęku skóry obu oczodołów, rany powierzchniowej tłuczonej skóry policzka prawego pokrytej skrzepami oraz podbiegnięcia krwawego podskórnego okolicy kąta żuchwy lewej.

Kolejnym przypadkiem przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy Policji w Bydgoszczy była sprawa dwóch braci. Mężczyźni wracając w nocy do domu zostali zatrzymani przez Policję w celu wylegitymowania. Jeden z nich poinformował funkcjonariuszy, że jego dokumenty znajdowały się w domu, który położony był w niedalekiej odległości od miejsca zatrzymania. Drugi spośród braci posiadał przy sobie dokument tożsamości, który okazał funkcjonariuszom. Jak wynika z relacji jednego z mężczyzn, w chwili okazywania dokumentów drugi z braci został zaatakowany przez funkcjonariusza policji, który naciągnął mu czapkę na głowę, a następnie kilka razy mocno uderzył go w twarz z otwartej dłoni. Z dalszej relacji wynika, iż po przewiezieniu do komisariatu, wcześniej atakowany mężczyzna został rozkuty, zaprowadzony do toalety, gdzie ponownie został pobity przez funkcjonariuszy. W skutek tego zdarzenia pobity mężczyzna został przewieziony do szpitala MSW, gdzie lekarze nie stwierdzili żadnych uszkodzeń ciała. Pomimo takiej opinii lekarskiej pobity mężczyzna przez dłuższy czas po zdarzeniu miał przekrwione oczy, sińce oraz opuchniętą twarz.

Fundacja zajmuje się także sprawą, która pomimo, że miała miejsce 10 lat temu, wciąż nie została zakończona przed sądem. W dniu 26 lipca 2008 r. W.T. funkcjonariusze Policji w trakcie wykonywania czynności zatrzymania Pana C. przekroczyli swoje uprawnienia. Pomimo obezwładnienia go poprzez założenie mu kajdanek na ręce z tyłu tułowia oraz położenie go na ziemię, wzięli udział w pobiciu zatrzymanego, w trakcie którego pokrzywdzony był przyciskany do podłoga i przeciągany po płytkach chodnikowych, kopany po ciele oraz uderzany kilkakrotnie w głowę. W następstwie opisanych działań pokrzywdzony doznał obrażeń ciała w postaci licznych podbiegnięć krwawych na kończynach górnych i dolnych, a także na plecach oraz w powłokach twarzy w postaci obustronnych tzw. krwiaków okularowych z towarzyszącym im wylewem w białkówce oka lewego, rozległych otarć naskórka, zwłaszcza po stronie lewej, stłuczenia małżowiny usznej lewej, co spowodowało rozstrój zdrowia na czas poniżej 7 dni oraz obrażenia w postaci perforacji błony bębenkowej ucha prawego, co spowodowało naruszenie czynności narządu słuchu na czas powyżej 7 dni. Dnia 29 września 2014 r. Sąd Rejonowy Gdańsk – Południe w Gdańsku wydał wyrok skazujący wobec obu

policjantów. W uzasadnieniu wskazano, że konieczność i zasadność stosowania wobec pokrzywdzonego siły fizycznej ustąpiła z momentem jego skutecznego obezwładnienia w wyniku użycia gazu, złożenia kajdanek na ręce z tytułu tułowia oraz położenia go na ziemi w pozycji na brzuchu z rękoma do tyłu. Dalsze podjęte przez oskarżonych działania były już przekroczeniem uprawnień. Sąd skazał oskarżonych na rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 2 lata. Zarówno obrońca oskarżonego, jak i prokurator, złożyli apelację. Obecnie sprawa ponownie toczy się przed sądem I instancji, a kolejne rozprawy są odraczane ze względu na przedstawiane przez oskarżonych zwolnienia lekarskie.

Brak dostatecznego nadzoru

Inną sprawą, w której interweniowała Fundacja, była śmierć obywatelki Wietnamu. O zdarzeniu Fundacja dowiedziała się z publikacji prasowej zamieszczonej na portalu tvn24.pl. Kobieta wraz ze swoim partnerem została zatrzymana przez funkcjonariuszy ABW w mieszkaniu na warszawskiej Ochocie. Oboje byli podejrzani o udział w międzynarodowej zorganizowanej grupie przestępczej. Już po dokonaniu zatrzymania, będąc pod ochroną funkcjonariuszy, kobieta wypadła przez okno. Co więcej, jak wynika z publikacji, dwa niezależne źródła podają informację, iż kobieta w tym czasie miała założone kajdanki.

Do nieprawidłowości doszło także w przypadku 29-letniego mieszkańca Ławy, który w kwietniu br. zmarł przebywając w komisariacie w Ławie. O śmierci mężczyzny Fundacja dowiedziała się z artykułu prasowego umieszczonego na stronie internetowej lokalnego radia. Mężczyzna został zatrzymany przez funkcjonariuszy Policji, a następnie przetransportowany do komisariatu w Ławie. W trakcie zatrzymania był pod wpływem alkoholu, jednakże lekarz, który go zbadał, zezwolił na umieszczenie w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych. Następnego dnia jeden z funkcjonariuszy Policji zauważył, że 29-latek zemdlął. Jak wynika z publikacji prasowej, na miejsce wezwano karetkę i po godzinnej reanimacji mężczyzna zmarł. Prokuratura Rejonowa w Ławie wszczęła postępowanie i zarządziła sekcję zwłok celem ustalenia przyczyn śmierci 29-latka. Obecnie sprawa nadal jest w toku.

Kolejnym przypadkiem była śmierć dziewiętnastoletniego Piotra. Pokrzywdzony przyjechał do Płocka do swojej dziewczyny. W trakcie pobytu został napadnięty i pobity przez 10-osobową grupę. Na miejsce została wezwana karetka oraz Policja. Ratownicy medyczni mieli stwierdzić, że chłopakowi nic nie jest, tylko znajduje się pod wpływem alkoholu albo narkotyków. Policjanci postanowili, że zabiorą pokrzywdzonego na izbę zatrzymań, jednak nie w charakterze podejrzanego, lecz aby mógł tam dojść do siebie, ponieważ nie był z Płocka i nie miał się gdzie zatrzymać. W drodze na komendę funkcjonariusze postanowili pojechać z dziewiętnastolatkiem na SOR do szpitala w Winiarach. Pokrzywdzony nie został stosownie zbadany, a lekarz stwierdził, że można zabrać go na izbę zatrzymań, na której jego stan uległ pogorszeniu. Koło 4 w nocy karetka ponownie zabrała go do szpitala, gdzie trafił na oddział intensywnej terapii – okazało się, że ma złamaną potylicę. Następnie u dziewiętnastolatka stwierdzono śmierć mózgową.

c. Badania ankietowe wśród adwokatów na temat skali przemocy ze strony funkcjonariuszy Policji²¹

Z przeprowadzonych przez HFPC badań wśród adwokatów wynika, że wszyscy respondenci potwierdzili, iż w prowadzonych sprawach mieli kontakt z klientami zgłaszający problem złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji.

---

²¹ Poniższy fragment został opracowany na podstawie opinii przyjaciela sądu przygotowanej przez HPFC z dnia 16 kwietnia 2018 r., s. 7.

Ankietowani adwokaci wyodrębnili także grupy szczególnie narażone na złe traktowanie przez funkcjonariuszy. Jako cechy wyróżniające potencjalne ofiary wskazano wiek, płeć, pochodzenie etniczne, rasę, narodowość, orientację seksualną, wyznanie i niepełnosprawność.

Ankietowani adwokaci wskazali, że najczęściej w tego typu sprawach spotykają się m.in. z trudnościami dowodowymi, lekceważeniem zarzutów dotyczących złego oraz upokarzającego traktowania przez funkcjonariuszy Policji, brakiem reakcji policji na podnoszone zarzuty dotyczące złego oraz upokarzającego traktowania przez funkcjonariuszy Policji oraz niewłaściwym podejściem sędziów w sprawach dotyczących niewłaściwego traktowania przez policjantów.

HFPC rekomenduje

W zakresie prawa karnego materialnego:

- Ocenę czy obecnie obowiązujący w Polsce stan prawny zapewnia skuteczny model karaniania realizujący w pełni funkcję ochronną, represyjną i prewencyjną;
- Analizę postulatu Rzecznika Praw Obywatelskich, który popierany jest również przez zdecydowaną większość ankietowanych, zakładającego wprowadzenie przestępstwa tortur do Kodeksu karnego.

W zakresie praktyki organów postępowania:

- Zapewnienie, aby organy postępowania w pełni wypełniały obowiązki proceduralne wynikających z art. 3 Konwencji oraz art. 1 ust. 1 Konwencji o zakazie tortur.

Dodatkowe zmiany systemowe:

- stworzenie ram prawnych umożliwiających nagrywanie interwencji funkcjonariuszy publicznych z rejestrowaniem obrazu i dźwięku²²;
- całkowitą zmianę procedury przeprowadzania badań medycznych osób zatrzymanych, szczególnie tych, wobec których zastosowane mają być środki izolacyjne;
- pełną implementację modelu przyjętego w Protokole Stambulskim, ponieważ mogłoby to doprowadzić do skutecznego zapobiegania stosowaniu tortur przez funkcjonariuszy Policji.

²² Inicjatywa nagrywania interwencji funkcjonariuszy wyszła z Komendy Głównej Policji w marcu 2014 r. Obecnie w trzech polskich miastach odbywa się pilotaż tego rozwiązania. Nie zostały jednak przeprowadzone zmiany prawne pozwalające na nagrywanie interwencji odbywających się w miejscach innych niż publiczne – kamery umieszczone na policyjnych mundurach są w takich sytuacjach wyłączane.

III. DOSTĘP DO ADWOKATA OD PIERWSZYCH CHWIL PO ZATRZYMANIU

Bez wątpienia zapewnienie adwokata lub radcy prawnego już od pierwszych chwil po zatrzymaniu mogłoby zapobiegać torturom i nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu.

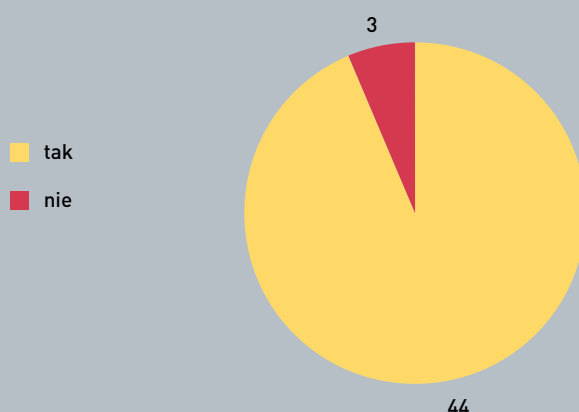
1. AKTUALNY STAN PRAWNY

Zgodnie z art. 245 § 1 Kodeksu postępowania karnego²³ (dalej: k.p.k.): „[z]atrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednio z nimi rozmowę; (...)”.

2. ASPEKTY PRAKTYCZNE DOSTĘPU DO ADWOKATA²⁴

Z raportu HFPC: „O (nie)dostępnym dostępie do adwokata”²⁵ (dalej: Raport o dostępie do adwokata) wynika, że pomimo tego, iż art. 245 k.p.k. gwarantuje osobie zatrzymanej niezwłoczne prawo do kontaktu z adwokatem i bezpośrednio z nim rozmowy, to nie jest to realizowane w praktyce. Najczęściej z adwokatami kontaktują się funkcjonariusze Policji lub rodzina zatrzymanego. Adwokaci z dużych miast często nie otrzymują informacji, na którym komisariacie Policji obecnie przebywa ich klient, jeśli taka informacja pochodziła od policjanta. Jeden z adwokatów wskazał, że kontakt jest często opóźniany: „(...) ponieważ: „chcą jak najwięcej wyciągnąć z zatrzymanego”. Inny obrońca podkreślił, że swego rodzaju przewlekłość w tym zakresie jest pewną „zagrywką procesową”, której celem jest uniemożliwienie ustalenia linii obrony, ponieważ mogłoby to: „zaburzyć śledztwo policji i prokuraturze”, a obecność adwokata od samego początku postępowania może być niewygodna i utrudniać podejmowane czynności”²⁶.

Czy w Pani/ Pana ocenie sytuacjom złego traktowania przez funkcjonariuszy policji zapobiegłoby zwiększenie dostępu do adwokata od pierwszych chwil po zatrzymaniu?

²³ Tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1704 ze zm.

²⁴ Akapit zaczerpnięty z raportu HFPC pt.: *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji...*, s. 13-14.

²⁵ A. Klepczyński, P. Kładoczny, K. Wiśniewska, *O (nie)dostępnym dostępie do adwokata*, Warszawa 2017, dostęp: http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/01/HFHR_JUSTICIA2017_National-Report_PL.pdf (data dostępu: 14.05.2018).

²⁶ Raport o dostępie do adwokata, s. 26.

Należy także wskazać, że przeważająca (94%) część ankietowanych adwokatów jest zdania, że zwiększenie dostępu do adwokata od pierwszej chwili po zatrzymaniu mogłoby zapobiec sytuacjom stosowania przemocy przez funkcjonariuszy policji.

HFPC rekomenduje:

- Wprowadzenie możliwości zapewnienia osobom zatrzymanym adwokata lub radcy prawnego z urzędu²⁷;
- Zapewnienie dostępu do pomocy adwokata od pierwszych chwil po zatrzymaniu, ponieważ może być to pierwszy bezpiecznik przeciwdziałającym przemocy ze strony policjantów;
- Wprowadzenie listy adwokatów oraz radców prawnych na komisariatach Policji²⁸.

---

27 Por.: Uchwała Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 24 maja 2017 r. w przedmiocie zakazu stosowania #tortur i dostępu do pomocy #adwokata w razie zatrzymania osoby podejrzewanej o popełnienie czynu zabronionego, dostęp: <http://ora-warszawa.com.pl/pl/9388327-uchwala-ora-w-warszawie-z-dnia-24-maja-2017-r-w-przedmiocie-zakazu-stosowania-tortur-i-dostepu-do-pomocy-adwokata-w-razie-zatrzymania-osoby-podejrzewanej-o-popelnienie-czynu-zabronionego> [data dostępu: 14.05.2018].

28 Raport o dostępie do adwokata, s. 61, por.: Stanowisko Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie w przedmiocie dostępu do adwokata osób zatrzymanych w pierwszych 48 godzinach od zatrzymania z dnia 10 kwietnia 2015 r., dostęp: http://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-stanowisko-10-04-2015-11386.pdf [data dostępu: 14.05.2018].

IV. ZAKŁADY KARNE I ARESZTY ŚLEDTCZE

Streszczenie

- Mimo starań funkcjonariuszy Służby Więziennej w polskich jednostkach penitencjarnych wciąż dochodzi do przejawów nieludzkiego i poniżającego traktowania, związanego z nieodpowiednimi warunkami bytowymi, niewłaściwą opieką lekarską oraz nadużywania statusu więźnia stwarzającego zagrożenia dla społeczeństwa oraz bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej.
- Polska wciąż nie wdrożyła rekomendacji CPT oraz CAT dotyczących podniesienia standardu powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego do poziomu 4m² na osobę.
- Aktualnym problemem pozostaje niepełne dostosowanie jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Polskie jednostki penitencjarne od chwili transformacji ustrojowej wykonały znaczną pracę w celu poprawy warunków detencji osób pozbawionych wolności. Nie oznacza to jednak, że są one aktualnie wolne od jakichkolwiek problemów dotyczących traktowania osób pozbawionych wolności. Choć przebywają one w coraz nowocześniejszych jednostkach penitencjarnych, w dalszym ciągu osadzeni muszą się liczyć z ryzykiem nieludzkiego lub poniżającego traktowania.

1. STANDARD POWIERZCHNI CELI MIESZKALNEJ PRZYPADAJĄCEJ NA JEDNEGO OSADZONEGO

a. Stan prawny

Polska, ze standardem 3 m² na osobę pozbawioną wolności, znajduje się wśród państw, które gwarantują osobom pozbawionym wolności najmniejszą powierzchnię celi mieszkalnej przypadającą na jednostkę. Taki stan rzeczy nie sprzyja realizacji praw podstawowych, utrudnia resocjalizację, powoduje konflikty między osobami osadzonymi i sprzyja rozprzestrzenianiu się w środowisku więziennym chorób zakaźnych.

b. Praktyka wykonywania kary

W ostatnich latach nastąpiła zmiana tendencji średniego zaludnienia jednostek penitencjarnych. Jeszcze w 2009 r. zaludnienie niektórych z nich przekraczało 130% ogólnej pojemności jednostek penitencjarnych. W 2015 r. wskaźnik ten oscylował już w okolicach 84%²⁹. Było to efektem m.in. wydania przez Europejski Trybunał Praw Człowieka wyroków w sprawach *Orchowski p. Polsce*³⁰ i *Sikorski p. Polsce*³¹, w których uznał on przeludnienie jednostek penitencjarnych za problem o charakterze systemowym.

Niestety dokonane w ostatnich latach liczne zmiany ustawowe, w tym m.in. zaostrzenie górnych granic zagrożenia karą oraz wprowadzenie kary mieszanej, doprowadziły do wzrostu represyjności prawa karnego, skutkując m.in. wzrostem liczby osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. Zmianie uległa również praktyka stosowania tymczasowego aresztowania. Podczas gdy w lipcu 2015 r. liczba tymczasowo aresztowanych utrzymywała się na poziomie 4669 osadzonych³², w kwietniu 2018 r. wyniosła 7432 osoby³³.

29 Statystyka roczna Służby Więziennej za 2015 r., dostępna pod adresem: <https://www.sw.gov.pl/assets/12/29/79/ce6663c30cb8e-a38fcce716bb9b9fd250d4a341f.pdf> [data dostępu: 27.06.2018 r.].

30 Wyrok ETPC z dnia 22 października 2009 r. w sprawie *Orchowski p. Polsce* skarga nr 17599/05.

31 Wyrok ETPC z dnia 22 października 2009 r. w sprawie *Sikorski p. Polsce*, skarga nr 17885/04.

32 Statystyka miesięczna Służby Więziennej, dostępna pod adresem https://www.sw.gov.pl/uploads/5846ca74_7b1c_4f73_a944_213c-c0a80015_lipiec_2015.pdf [data dostępu: 27/06/2018].

33 Statystyka miesięczna Służby Więziennej, dostępna pod adresem <https://www.sw.gov.pl/assets/19/62/86/2485517802a-98e2f3d460148dd01351d08b500c1.pdf> [data dostępu: 27.06.2018].

Wszystko to spowodowało, że obecnie, wedle statystyk Służby Więziennej z 15 czerwca 2018 r.³⁴, zaludnienie polskich jednostek penitencjarnych kształtuje się na poziomie **91,4%** ich pojemności. W efekcie władze Rzeczypospolitej Polskiej nie wykorzystwały najdogodniejszego momentu na wdrożenie licznych rekomendacji CPT³⁵ oraz CAT³⁶ i dostosowanie krajowego standardu powierzchni mieszkalnej celi przypadającej na jednego osadzonego do wymagań prawa międzynarodowego.

2. WARUNKI BYTOWE

Warunki bytowe, w jakich przebywają osoby pozbawione wolności różnią się znacznie w skali kraju. W nowych jednostkach penitencjarnych ryzyko nieludzkiego lub poniżającego traktowania osób pozbawionych wolności z uwagi na warunki ich detencji, jest znacznie niższe od tego, które występuje w jednostkach starszego typu, często lokowanych w budynkach o charakterze zabytkowym.

Okazją do dalszej poprawy warunków bytowych osób przebywających w jednostkach penitencjarnych powinna być, przyjęta w 2016 r. przez polski Sejm, ustawa ustanawiająca „Program modernizacji Służby Więziennej w latach 2017 – 2020”. Zakłada ona m.in. „poprawę stanu infrastruktury więziennej, w tym remont samych budynków penitencjarnych, jak i zwiększenie bezpieczeństwa elektroenergetycznego, modernizację systemów informatycznych i systemów łączności, a także modernizację podmiotów leczniczych dla osób pozbawionych wolności”³⁷.

Z całą pewnością przyczyni się ona do poprawy stanu przestrzegania praw człowieka. Nie rozwiąże jednak wszystkich związanych z tym problemów. Do najistotniejszych z nich, obok wspomnianej już normy powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego, zaliczyć można:

- **brak dostępu w celach mieszkalnych do światła słonecznego:** szczególnie w celach przeznaczonych dla osób tymczasowo aresztowanych; mocowane w nich blendy skutecznie blokują dostęp światła słonecznego oraz świeżego powietrza do cel mieszkalnych;
- **nieodpowiednia wentylacja cel mieszkalnych: widoczna szczególnie w starszych jednostkach penitencjarnych;** w wyniku niedostatecznej wentylacji cel na ich ścianach tworzą się szkodliwe dla zdrowia wykwity pleśni;
- **nieodpowiedni dostęp do środków higieny:** nie wszystkie jednostki penitencjarne gwarantują osobom pozbawionym wolności, co najmniej dwukrotną kąpiel w ciągu tygodnia; znacznym problemem w tej mierze jest niedostosowanie krajowego standardu kąpeli (co najmniej 1 kąpiel w tygodniu dla osadzonych mężczyzn) do wymogów prawa międzynarodowego. To szczególnie dotkliwe, jeśli zauważy się, że nie wszystkie jednostki wyposażone są w instalacje wodociągowe zapewniające, co najmniej okresowy dostęp do ciepłej wody w celach mieszkalnych. Problemem pozostaje również niewystarczająca liczba urządzeń sanitarnych w celach wieloosobowych. W celach takich liczba kąpoków sanitarnych nie odbiega od liczby kąpoków w celach dwuosobowych. W efekcie osadzeni przebywający w takich celach mogą mieć trudności z realizacją swoich potrzeb fizjologicznych, zwłaszcza w godzinach porannych.
- **brak gwarancji prywatności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych:** problemem pozostaje niepełne zabudowanie kąpoków sanitarnych w celach mieszkalnych oraz niewydzielanie stanowisk prysznicowych w łaźniach; wedle danych Służby Więziennej niemal 2400 cel w 2016 r. nie posiadało zabudowanych kąpoków sanitarnych;

34 Statystyka miesięczna Służby Więziennej, dostępna pod adresem <https://www.sw.gov.pl/assets/54/25/51/bf564543ad75b-56897f300211726d24238bc0fba.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

35 Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) z jego wizyt w Polsce w 2013 r., dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/1680697928>

36 Komitet Przeciw Torturom (CAT), raport z piątej i szóstej obserwacji okresowej dotyczącej Polski, dostępny pod adresem: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsr0yVMLY8Itqp7eIpaWy9%2fzhpqAgxl-v0wYIHQRBCyv6Z5WSAJ4meQ2lea4vsJ8k3h%2fQY3d6Rp6d2fr%2fQBcD8leLQKy%2fZWvWPMkBgI6xrsG1Z> (data dostępu: 27.06.2018).

37 <https://www.defence24.pl/rzad-przyjal-program-modernizacji-sluzby-wieziennej>

- **niedostateczna ilość czasu spędzanego poza celą mieszkalną**; dotyczy ona przede wszystkim osób osadzonych w zakładach karnych typu zamkniętego. W jednostkach takich zasadą jest przebywanie osób pozbawionych wolności przez 23 godziny na dobę w celi mieszkalnej. Osadzeni w nich więźniowie mają prawo jedynie do 1 godziny spaceru dziennie.

3. PRZEJAWY NIELUDZKIEGO I PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA PRZEZ PERSONEL JEDNOSTEK PENITENCJARNYCH – PRAKTYKA HFPC

W ciągu ostatniego roku Helsińska Fundacja Praw Człowieka dwukrotnie podejmowała zagadnienie niehumanitarnego i poniżającego traktowania osób pozbawionych wolności przez personel jednostek penitencjarnych.

HFPC podjęła interwencję w przypadku pobicia jednego z osadzonych przez funkcjonariusza Służby Więziennej. O zaistniałym zdarzeniu powiadomili HFPC anonimowo pracownicy jednostki penitencjarnej, nadsyłając stosowny film ze zdarzenia. Widać na nim było, jak strażnik uderza pięścią leżącego na kozetce więźnia. Dyrektor jednostki oraz szef działu ochrony, po zapoznaniu się z nagraniem, zbagatelizowali zaistniałą sytuację, uznając, wedle osób, które zwróciły się do HFPC, że nie dostrzegli w nim „zachowania niezgodnego z prawem”, a działanie strażnika ocenili jako „sposób niekonwencjonalnego dopinania kajdan”. Po interwencji HFPC Dyrektor Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej zawiadomił prokuraturę o możliwości popełnienia przestępstwa na szkodę jednego z osadzonych.

W innej ze spraw HFPC zwróciła się do Dyrektora Zakładu Karnego w Rzeszowie w sprawie zarzutów naruszenia praw człowieka podnoszonych przez tymczasowo aresztowanego mężczyznę przebywającego w tamtejszej jednostce penitencjarnej. Stosowane wobec niego środki ochronne, w szczególności codzienne przeszukiwanie jego celi i poddawania go codziennym kontrolom osobistym mogły, w ocenie HFPC, stanowić przejaw naruszenia zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania.

4. OPIEKA ZDROWOTNA W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

a. Uwagi ogólne

Polska należy do grupy państw, w których system opieki zdrowotnej stanowi element systemu penitencjarnego i jest wykonywany przez funkcjonariuszy służby więziennej oraz cywilnych pracowników więziennictwa.

Ma to niebagatelne znaczenie dla standardu opieki zdrowotnej, oddziałując na wzajemne relacje pomiędzy personelem więziennej służby zdrowia, a osadzonymi. Utrudnia zbudowanie fundamentalnej relacji zaufania na linii pacjent – lekarz, co przekłada się negatywnie na codzienne funkcjonowanie opieki zdrowotnej, i nie gwarantuje osobom pozbawionym wolności rzetelnej i całościowej opieki zdrowotnej.

Oprócz tego, do największych bolączek więziennej służby zdrowia zaliczyć należy problemy infrastrukturalne, w szczególności brak wystarczającej liczby miejsc na niektórych oddziałach szpitalnych, braki w wyposażeniu medycznym, a także lokowanie placówek medycznych w budynkach o charakterze zabytkowym. Na kwestię tę zwróciło uwagę CPT, które w swoim ostatnim, opublikowanym raporcie, dotyczącym Polski wskazało na niesatysfakcjonujące warunki bytowe istniejące w odwiedzanych przez Komitet szpitalach więziennych³⁸.

³⁸ Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom, Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) z jego wizyt w Polsce w 2013 r., dostępny pod adresem: <https://rm.coe.int/1680697928> [data dostępu: 27.06.2018].

Problemy więziennej służby zdrowia stanowiły w przeszłości element licznych orzeczeń ETPC. Do najistotniejszych z nich należy sprawa *Dzieciak p. Polsce*³⁹, w której ETPC po raz pierwszy uznał, że Polska naruszyła art. 2 Konwencji w ujęciu materialnym. ETPC zwrócił w niej szczególności uwagę na brak odpowiedniej infrastruktury medycznej, brak koordynacji pomiędzy więzienną służbą zdrowia a sądem penitencjarnym oraz niewłaściwe postępowanie władz więziennych, które nie zareagowały w należyty sposób na pogarszający się stan zdrowia Zbigniewa Dzieciaka.

b. Praktyka HFPC

Zastrzeżenia te znajdują liczne odzwierciedlenie w skargach osób pozbawionych wolności kierowanych do Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. W ostatnim okresie HFPC co najmniej kilkukrotnie podejmowała interwencje w sprawie niezapewnienia osobom pozbawionym wolności należytej opieki zdrowotnej.

W jednej ze spraw, do HFPC, zwrócił się mężczyzna osadzony w zakładzie karnym, u którego rozpoznano poważne schorzenie wątroby. Został on zakwalifikowany do leczenia interferonem i rybawiryną w trybie planowym przeciw przewlekłemu zapaleniu wątroby. Mimo tego nie uzyskał stosownego leczenia. W odpowiedzi na swoją skargę usłyszał zaś, że „z uwagi na brak informacji o pogorszeniu stanu zdrowia na podstawie badań kontrolnych oraz zmiany w sposobie leczenia choroby, a co za tym idzie ograniczoną obecnie ilość procedur medycznych, chory nadal będzie oczekiwał na włączenie leczenia bez ustalenia jego dokładnego terminu”.

Do najtragiczniejszego zdarzenia dotyczącego więziennej służby zdrowia doszło w mijającym roku w Areszcie Śledczym Warszawa Grochów w Warszawie. Osadzona w nim kobieta, mimo licznych skarg i próśb w tym względzie nie otrzymała należytej opieki zdrowotnej. Z relacji współosadzonych wynika, że o złym stanie kobiety miał być wielokrotnie zawiadamiany personel aresztu, jednak – zdaniem lekarza pracującego w jednostce – symulowała ona chorobę. W konsekwencji karetka pogotowia została do niej wezwana dopiero po 4 dniach od momentu jej osadzenia, w dniu 7 czerwca 2017 r. Tego samego dnia kobieta zmarła. Okoliczności jej leczenia wskazują, zdaniem HFPC, na znaczne ryzyko naruszenia, w jej przypadku, art. 2 Konwencji w ujęciu materialnym.

5. TRAKTOWANIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Często obserwowanym problemem pozostaje niedostosowanie jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Wskazuje na to regularnie, w swoich raportach, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur. W jego ocenie monitoring jednostek penitencjarnych unaoczniał, że zdecydowana większość jednostek penitencjarnych, opisanych jako dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, nie gwarantuje im w pełni niezależnego funkcjonowania w obrębie jednostki penitencjarnej⁴⁰.

Problematyka traktowania więźniów z niepełnosprawnościami stanowiła przedmiot niedawnego wyroku ETPC w sprawie *Bujak p. Polsce*⁴¹. ETPC stwierdził w nim naruszenie art. 3 Konwencji poprzez niezapewnienie skarżącemu będącemu osobą z niepełnosprawnościami niezbędnych przedmiotów ortopedycznych oraz należytej opieki, co zmusiło go do korzystania z pomocy współwięźniów. Sytuacja ta, zdaniem ETPC, naruszała jego godność i tęczyła się cierpieniem przekraczającym cierpienie zwykle związane z pozbawieniem wolności.

39 Wyrok ETPC z dnia 9 grudnia 2008 r. w sprawie *Dzieciak p. Polsce*, sprawa nr 77766/01.

40 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2016 r. dostępny pod adresem: www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20Krajowego%20Mechanizmu%20Prewencji%20Tortur%20w%202016%20r..pdf (data dostępu: 27.06.2018).

41 Wyrok ETPC z dnia 21 marca 2017 r. w sprawie *Bujak p. Polsce*, sprawa nr 686/12, 21 March 2017.

Kwestia traktowania osób z niepełnosprawnościami stanowi również przedmiot działalności HFPC. W ostatnim okresie podjęła ona interwencję w sprawie mężczyzny o ograniczonej sprawności ruchowej, osadzonego w jednej z jednostek penitencjarnych. Skarżył się on m.in. na to, że ze względu na umieszczenie go w celi na 4 piętrze nie jest on w stanie, wobec swojej niepełnosprawności, realizować swojego prawa do 1 godziny spaceru dziennie.

6. STATUS WIĘZNIÓW NIEBEZPIECZNYCH

Ostatnim z istotnych problemów zaobserwowanych przez HFPC jest kwestia traktowania więźniów zakwalifikowanych jako stwarzających szczególne zagrożenie dla społeczeństwa albo dla bezpieczeństwa zakładu (tzw. więźniowie niebezpieczni). Kwestia ta była przedmiotem precedensowych wyroków ETPC w sprawach *Piechowicz p. Polsce*⁴² i *Horych p. Polsce*⁴³, w których zakwestionował on zgodność polskiej praktyki w tym względzie ze standardami ochrony praw człowieka.

Co więcej, tylko w latach 2016-2017 ETPC 11-krotnie uznawał wyrokiem, że Polska naruszyła Konwencję poprzez długotrwałe osadzenie więźnia w warunkach reżimu przeznaczonych dla więźniów niebezpiecznych. W swoich wyrokach zwracał przede wszystkim uwagę na automatyczne, arbitralne przedłużanie statusu więźnia niebezpiecznego.

Jego krytyka dotyczyła również braku różnicowania oddziaływań ochronnych stosowanych do poszczególnych więźniów, w efekcie czego byli oni wszyscy poddawani m.in. rutynowym kontrolom osobistym przy każdym opuszczeniu i wejściu do celi, niezależnie od ich zachowania i związanego z tym zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej.

HFPC rekomenduje:

- zagwarantowanie osobom pozbawionym wolności co najmniej 4m² powierzchni mieszkalnej na jednego osadzonego;
- dostosowanie warunków bytowych osób przebywających w jednostkach penitencjarnych, tak aby nie naruszały one praw osób pozbawionych wolności;
- podejmowanie dalszych wysiłków zmierzających do zmniejszenia liczby osadzonych niebezpiecznych, w tym gruntowną weryfikację obecnie nadanych statusów więźnia niebezpiecznego;
- zagwarantowanie tzw. więźniom niebezpiecznym szczególnych oddziaływań wychowawczych, jak również zróżnicowanie środków ochrony stosowanych wobec nich proporcjonalnie do poziomu zagrożenia stwarzanego przez takich osadzonych;
- pełne i realne dostosowanie wybranych jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

---

42 Wyrok ETPC z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie *Piechowicz p. Polsce*, sprawa nr 20071/07.

43 Wyrok ETPC z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie *Horych p. Polsce*, sprawa nr 13621/08.

V. SKARGI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

Streszczenie

- Z rozpoznawanych przez Służbę Więzienną skarg i zarzutów (ponad 40 tys. w skali kraju) osób pozbawionych wolności tylko nieco ponad 1% z nich został uznany za uzasadniony.
- Wśród skarg dominują te związane z traktowaniem osób osadzonych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, warunkami bytowymi i opieką zdrowotną.
- System skarg i nadzoru penitencjarnego nie stanowi w pełni efektywnego systemu ochrony praw i wolności osób pozbawionych wolności.

1. SKARGI OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH.

Skuteczny i sprawny mechanizm rozpoznawania skarg kierowanych przez osoby pozbawione wolności należy postrzegać jako jeden z środków przeciwdziałania naruszeniom ich praw i wolności.

a. Statystyka⁴⁴

Ostatnie dostępne dane (za 2016 r.) wskazują, że osoby pozbawione wolności w jednostkach organizacyjnych więziennictwa złożyły 62 604 skargi, z czego kierownicy jednostek organizacyjnych Służby Więziennej we własnym zakresie załatwili niemal 48 tys. skarg. W sposób pozytywny rozpoznano jedynie 377 spośród nich, natomiast załatwiono negatywnie ponad 24 tys. skarg (niemal tyle samo skarg zostało załatwionych w inny sposób).

W związku z wniesionymi skargami kierownicy jednostek penitencjarnych we własnym zakresie zbadali 41 614 zarzutów podnoszonych w skargach, z czego 486 zostało uznanych za zasadne. Największa ilość zarzutów dotyczyła traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej (11 332 zarzutów zawartych w skargach załatwianych samodzielnie przez Służbę Więzienną), z czego 25 zarzutów zostało uznanych za zasadne. W tej kategorii najczęściej zgłaszano sprawy dotyczące: zaniechanie podjęcia określonego działania (1881 zarzutów – 6 zasadnych), agresji werbalnej (964 zarzuty – 0 uznanych za zasadne), sposobu przeprowadzania kontroli osobistej/celi (928 zarzutów – żaden nie okazał się zasadny); sporządzenia wniosku o wymierzenie kary dyscyplinarnej (874 zarzuty – 5 zasadnych), zapewnienia bezpieczeństwa (607 zarzutów – 3 zasadne). Ponadto zbadanych zostało 274 zarzutów dotyczących pobicia, przy czym żaden z nich nie został uznany za zasadny. Dwa spośród 109 zarzutów dotyczących użycia środków przymusu bezpośredniego zostało uznanych za zasadne.

Drugą najliczniejszą grupę zbadanych zarzutów tworzą te odnoszące się do warunków bytowych (6832 zbadanych zarzutów we własnym zakresie przez Służbę Więzienną – 138 uznanych za zasadne). Nieco ponad 1,5 tys. zarzutów dotyczyło warunków panujących w pomieszczeniach mieszkalnych (5 zarzutów zasadnych). Podobna liczba zarzutów odnosiła się do żywienia (10 zarzutów uwzględnionych). Natomiast żaden z rozpoznawanych zarzutów dotyczących przeludnienia (216 zarzutów) nie został uznany za zasadny.

Z opieką zdrowotną związanych było 6188 zbadanych zarzutów (54 uznane za zasadne). Niemal połowa zarzutów z tej grupy dotyczyła niewłaściwego leczenia (8 zarzutów zasadnych). Dziewięć z prawie 600 zarzutów odnoszących się do odmowy skierowania bądź długiego czasu oczekiwania na zabieg/konsultację zostało uznanych za usprawiedliwione. Natomiast braku leków dotyczyło 521 zarzutów, z czego 7 okazało się zasadnych.

⁴⁴ Problematyka zarzutów zawartych w skargach załatwionych i rozpatrzonych przez kierowników jednostek organizacyjnych SW w 2016 r. udostępniona HFPC pismem Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 11 maja 2018 r.

b. Ocena systemu skarg i nadzoru penitencjarnego

W toku realizowanego przez HFPC projektu badawczego⁴⁵, skupiającego się na ochronie praw podstawowych i dostępu do pomocy prawnej dla osób tymczasowo aresztowanych, eksperci zajmujący się na co dzień sprawami osób pozbawionych wolności wskazywali, że procedura skargowa (zarówno w tzw. systemie wewnętrznym – w ramach administracji więziennej, jak i w tzw. systemie zewnętrznym – do sędziego penitencjarnego) nie stanowi efektywnego narzędzia ochrony praw i godności osób pozbawionych wolności. Ponadto podkreślali oni, że co do zasady model nadzoru penitencjarnego nad warunkami wykonywania kary pozbawienia wolności ma charakter teoretyczny, ponieważ sędziowie badając sprawy w większości przypadków polegają na analizie dokumentacji dotyczącej skargi, bez bezpośredniego kontaktu z osadzonym. Jednocześnie za niewystarczającą uznano częstotliwość dokonywania przez sędziów przeglądów jednostek penitencjarnych. Przy czym sędziowie penitencjarni podkreślali znaczną ilość obowiązków, którymi są obciążani.

Jednocześnie sędziowie penitencjarni, którzy brali udział w projekcie wskazali, że obecna regulacja dotycząca wymierzania kary dyscyplinarnej w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej może nie pozwalać na sprawowanie właściwego nadzoru penitencjarnego. Jak wynika z art. 145 § 3 Kodeksu karnego wykonawczego wymierzenie kary umieszczenia w celi izolacyjnej na okres powyżej 14 dni wymaga zgody sędziego penitencjarnego. Ukaranemu przysługuje prawo do wniesienia skargi (niezależnie od długości wymierzonej kary), jednak nie wstrzymuje to wykonania tej kary. Wobec tego w ocenie sędziów złożenie skargi w związku z wymierzeniem kary izolacyjnej poniżej 14 dni może okazać się nieefektywne, ponieważ do jej rozpoznania może dojść już po wykonaniu kary dyscyplinarnej.

Wywiady przeprowadzone z profesjonalistami pokazały, że osoby pozbawione wolności co do zasady w procedurze skargowej występują same, bez asysty prawnika. Okoliczność ta może wpływać na efektywność tej ścieżki prawnej. Wobec braku systemu pomocy prawnej dla osób pozbawionych wolności w zakresie skarg na warunki detencji szczególną rolę odgrywają organizacje pozarządowe (w tym te zajmujące się ochroną praw człowieka), kliniki prawa oraz instytucje monitorujące standardy pozbawienia wolności. Eksperci wskazywali, że działalność tych podmiotów przyczynia się do wzrostu świadomości swoich praw wśród osób pozbawionych wolności co do standardów detencji (w tym wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

Ponadto w toku realizowanego projektu zwracano uwagę, że w trakcie procedur skargowych szczególnych trudności w korzystaniu z tego narzędzia ochrony praw mogą doświadczać cudzoziemcy, którzy nie władają w dostatecznym stopniu językiem polskim. Nadal wskazywano na trudności w dostępie do tłumaczy wewnątrz jednostek penitencjarnych, czy dostępie do dokumentów lub regulacji tłumaczonych na język zrozumiały dla osoby pozbawionej wolności.

HFPC rekomenduje:

- wprowadzenie zmian, także organizacyjnych, wewnątrz organów wymiaru sprawiedliwości, które doprowadzą do tego, że nadzór penitencjarny sędziów nad warunkami pozbawienia wolności będzie efektywny;
- zagwarantowanie dostępu do pomocy prawnej dla osób pozbawionych wolności w sprawach dotyczących skarg na warunki pozbawienia wolności;
- organizowanie regularnych szkoleń, w tym dla sędziów penitencjarnych, prawników, przedstawicieli Służby Więziennej na temat tortur i poniżającego traktowania albo karania.

⁴⁵ Projekt badawczy pt: „Wzmocnienie ochrony sądowej praw podstawowych osób pozbawionych wolności w Unii Europejskiej” (Strengthening the judicial protection of fundamental rights of remand prisoners in the European Union), finansowany w ramach Programu „Sprawiedliwość” Komisji Europejskiej. Projekt w trakcie realizacji.

VI. ZAKŁADY POPRAWCZE, SCHRONISKA DLA NIELETNICH, MŁODZIEŻOWE OŚRODKI WYCHOWAWCZE

W ostatnim okresie do HFPC nie kierowano skarg dotyczących niehumanitarnego lub poniżającego traktowania wychowanków zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich oraz młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

HFPC pragnie jednak zwrócić szczególną uwagę na niezgodność krajowego porządku prawnego regulującego kwestie osadzenia nieletniego w placówce resocjalizacyjnej z normami prawa międzynarodowego, m.in. art. 37 Konwencji o Prawach Dziecka, gwarantującymi dzieciom, że ich pozbawienie wolności będzie traktowane jako środek *ultima ratio*. Regulująca tę kwestię ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, w swym art. 10, gwarantuje taki stan rzeczy jedynie w stosunku do zakładów poprawczych. W efekcie nieletni mogą być pozbawieni wolności w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych bez szczegółowego rozważenia, czy inne środki wychowawcze nie wywarłyby na nich tożsamego skutku. Taki stan rzeczy uznać należy za niezgodny z Konwencją o Prawach Dziecka.

VII. KRAJOWY OŚRODEK ZAPOBIEGANIA ZACHOWANIOM DYSSOCJALNYM

Streszczenie

- Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, która reguluje detencję postpenalną sprawców przestępstw z zaburzeniami psychicznymi, budzi poważne kontrowersje z punktu widzenia międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka;
- Terapeutyczny charakter pobytu w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym (KOZZD) jest bardzo wątpliwy – detencja może być raczej postrzegana jako represja naruszająca zakaz podwójnej karalności i działania prawa wstecz;
- Również warunki pobytu w KOZZD mogą naruszać prawa osadzonych, m.in. ze względu na przewidziane w regulaminie ograniczenia w możliwości odbywania spotkań z bliskimi oraz przewidywane zniesienie limitów osobowych w pomieszczeniach mieszkalnych;
- Prowadzona przez HFPC przed ETPC sprawa pokazuje, że w praktyce może dochodzić do dalszych naruszeń praw człowieka, m.in. z uwagi na arbitralne i zbyt szerokie stosowanie Ustawy oraz przedłużanie detencji wbrew opiniom lekarzy i psychologów z samego KOZZD.

1. STAN PRAWNY

Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (dalej: Ustawa) weszła w życie na początku 2014 r. Ustawa reguluje sądową procedurę prowadzoną wobec osób, które po odbyciu kary pozbawienia wolności, mogą stwarzać niebezpieczeństwo – a tym samym istnieje obawa, że popełnią przestępstwo w przyszłości – ze względu na ich stan zdrowia psychicznego. Ustawa została uchwalona jako reakcja na artykuły prasowe, które informowały, że na początku 2014 r. wyjdą z więzienia osoby skazane przed 1989 r. na karę śmierci, zamienioną w 1989 r. na karę 25 lat pozbawienia wolności.

Postępowanie zgodnie z Ustawą jest inicjowane na podstawie wniosku dyrektora zakładu karnego, w którym karę odbywa osoba mająca stwarzać zagrożenie. Postępowanie takie może być wszczęte jeśli osoba:

1. odbywa prawomocnie orzeczoną karę pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności, wykonywaną w systemie terapeutycznym, za czyn popełniony przed dniem 1 lipca 2015 r.,
2. w trakcie postępowania wykonawczego występowały u niej zaburzenia psychiczne w postaci upośledzenia umysłowego, zaburzenia osobowości lub zaburzenia preferencji seksualnych,
3. stwierdzone zaburzenia psychiczne mają taki charakter lub takie nasilenie, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat.

Stwierdzenie przez sąd występowania tych przestępstw skutkuje możliwością zastosowania jednego z dwóch rodzajów środków: nadzoru prewencyjnego lub umieszczenia w specjalnym ośrodku zamkniętym (Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym; dalej: KOZZD). O zastosowaniu środków decyduje sąd w postępowaniu cywilnym.

Po umieszczeniu osoby w KOZZD obejmuje się ją postępowaniem terapeutycznym, którego celem jest poprawa stanu jej zdrowia i zachowania w stopniu umożliwiającym funkcjonowanie w społeczeństwie w sposób niestwarzający zagrożenia. Zdaniem lekarzy psychiatrów nie istnieją jednak możliwości medyczne pozwalające na przeprowadzenie skutecznego postępowania terapeutycznego wobec takich osób.

Długości pobytu w KOZZD nie określa się z góry. Jednak nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy sąd, na podstawie opinii lekarza psychiatry oraz wyników postępowania terapeutycznego, ustala, czy dalszy pobyt w KOZZD jest niezbędny. Ponadto, sam pozbawiony wolności może w każdym czasie zwrócić się do sądu o ustalenie, czy dalszy pobyt w KOZZD jest konieczny.

Ustawa od samego początku budziła liczne kontrowersje w środowiskach medycznych i psychiatrycznych. Wyrokiem z dnia 23 listopada 2016 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł jednak, że nie narusza ona Konstytucji. Trybunał dopuścił możliwość, że terapia prowadzona w Ośrodku nie zawsze będzie skuteczna. Natomiast umieszczenie w Ośrodku stanowi – w ocenie Trybunału – „formę pozbawienia wolności osobistej, łączącej w sobie elementy przymusowej detencji psychiatrycznej (...) oraz kilku środków zabezpieczających przewidzianych w Kodeksie karnym, określonych w nauce prawa jako postpenalne środki zabezpieczające”. Pomimo podobieństw z karą pozbawienia wolności pobyt w Ośrodku nie został przez Trybunał zaklasyfikowany jako kara kryminalna. Trybunał określił go jako „środek czysto prewencyjny, zabezpieczający”. Do wyroku zdanie odrębne złożył sędzia TK A. Wróbel. W jego ocenie, „wyniki badań dotyczących postępowania wobec szczególnie groźnych przestępców dowodzą, że skuteczność społeczna nadzoru prewencyjnego połączonego z obowiązkową terapią jest większa niż różnego rodzaju tzw. postpenalne środki izolacyjne”. W ocenie sędziego A. Wróbla „mechanizm umieszczania w Ośrodku nie był konieczny dla realizacji podstawowych celów Ustawy, tj. terapii i resocjalizacji groźnych przestępców, ponieważ cele te mogą być z lepszym skutkiem realizowane poprzez udoskonalony mechanizm nadzoru prewencyjnego przewidzianego w Ustawie oraz przez przepisy ustawy o ochronie zdrowia psychicznego.

2. WĄTPLIWOŚCI DOTYCZĄCE ZGODNOŚCI WPROWADZONEGO PRAWA ZE STANDARDAMI PRAW CZŁOWIEKA

Przepisy dotyczące umieszczania osób w KOZZD budzą wiele zastrzeżeń pod kątem zgodności z międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka.

Po pierwsze, z uwagi na brak możliwości osiągnięcia zakładanego skutku terapeutycznego powstaje wątpliwość, czy pobyt w KOZZD nie stanowi pozbawienia wolności o charakterze karnym. W toku prac legislacyjnych w Sejmie prezentowane były opinie psychiatrów, którzy jednoznacznie podkreślali, że zaburzenia osobowości nie mogą być skutecznie leczone pod przymusem i w warunkach izolacji, zaś sam KOZZD nie będzie miał charakteru terapeutycznego, lecz czysto prewencyjny lub represyjny. Ponadto, w KOZZD mogą być umieszczane osoby, które nie są „chore psychicznie” w znaczeniu medycznym, ani nawet „chore umysłowo” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e EKPC. Istnieją bardzo poważne wątpliwości, czy przymusowa terapia osób, które dopuściły się czynów zabronionych w stanie pełnej poczytalności i odbyły orzeczoną wobec nich karę może być dopuszczalna.

W razie uznania, że umieszczenie w KOZZD ma charakter represyjny, może dojść do naruszenia zakazu podwójnego karania za ten sam czyn oraz działania prawa wstecz. Jak już bowiem wskazano, Ustawa ma zastosowanie wobec osób, które zostały skazane za czyn zabroniony popełniony przed dniem 1 lipca 2015 r., przy czym nie jest konieczne, aby czyn ten został popełniony po wejściu w życie Ustawy. Co więcej, także samo skazanie może nastąpić, i zwykle tak się właśnie dzieje, przed wejściem w życie Ustawy. Innymi słowy, w momencie popełnienia czynu sprawca nie był w stanie przewidzieć, że po odbyciu kary jego detencja będzie mogła być kontynuowana *ad infinitum* w KOZZD.

Nawet jeśli uznać, że pobyt w KOZZD nie stanowi sankcji karnej, wątpliwości może budzić jego proporcjonalność. Jak trafnie wskazano w zdaniu odrębnym do wyroku Trybunału Konstytucyjnego, równie dobre lub nawet lepsze efekty można było osiągnąć za pomocą mniej inwazyjnych środków, np. nadzoru prewencyjnego i terapii w warunkach ambulatoryjnych.

Zastrzeżenia można także formułować pod adresem procedury kontroli zasadności kontynuowania pobytu w KOZZD. Zgodnie z Ustawą, „Nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy sąd, na podstawie opinii lekarza psychiatry oraz wyników postępowania terapeutycznego, ustala, czy jest niezbędny dalszy pobyt w Ośrodku osoby stwarzającej zagrożenie”. We wspomnianym wyroku Trybunał Konstytucyjny orzekł, że przepis ten jest niekonstytucyjny, gdyż sąd powinien dysponować opinią co najmniej dwóch biegłych niezwiązanych instytucjonalnie z KOZZD. Wyrok ten w dalszym ciągu nie został jednak wykonany.

Problematyczny jest katalog środków przymusu przewidziany w Ustawie. Obejmuje on bowiem nie tylko środki charakterystyczne dla zakładów psychiatrycznych (np. izolacja, unieruchomienie przy użyciu kaftana bezpieczeństwa, przytrzymanie), ale i możliwość użycia kajdanek, pałki służbowej oraz ręcznego miotacza substancji obездwładniających.

Szereg dalszych wątpliwości muszą budzić warunki pobytu w KOZZD. Po pierwsze, jak wynika z informacji udzielonych HFPC przez kierownictwo KOZZD, określone w wydanym na podstawie Ustawy rozporządzeniu normy dotyczące liczby członków personelu medycznego przypadającej na 10 pacjentów nie są obecnie zachowane. Przykładowo, w świetle rozporządzenia na każdych 10 pacjentów powinien przypadać 1 psychiatra i 6 psychologów, podczas gdy obecnie w KOZZD zatrudnionych jest jedynie 2 psychiatrów i 8 psychologów przy 52 pacjentach. Bez wątpienia wpływa to negatywnie na jakość terapii prowadzonej w KOZZD. Po drugie, także standardy dotyczące maksymalnej liczby osób w pokojach mieszkalnych w KOZZD nie są spełnione. Początkowo wspomniane rozporządzenie przewidywało, że każdy osadzony miał mieć indywidualny pokój mieszkalny. We wrześniu 2015 r. rozporządzenie zmieniono – od teraz w salach przeznaczonych dla mieszkańców KOZZD mogły przebywać po dwie osoby. Jednak z uwagi na ciągły napływ nowych osadzonych (obecnie jest ich pięćdziesięciu dwóch), obecnie nawet i ten standard nie jest zachowany – z informacji udzielonych HFPC przez KOZZD wynika, że w ośrodku znajdują się m.in. trzy pokoje o powierzchni 27,2 m² każdy, w których zamieszkuje odpowiednio siedmiu, ośmiu i ośmiu pacjentów. Powierzchnia przypadająca na każdego pacjenta w tych salach nie osiąga więc nawet 4 m². Minister Zdrowia planuje obecnie kolejną nowelizację rozporządzenia, mającą doprowadzić do całkowitego zniesienia limitu osób w pokojach mieszkalnych. Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu nowelizacji zmiana taka wynika „z konieczności dostosowania obecnych przepisów prawnych do aktualnego stanu faktycznego w Ośrodku”.

Wiele problemów wywołują także ograniczenia wynikające z Regulaminu KOZZD. W świetle Konstytucji RP, wszelkie ograniczenia wolności i praw jednostki muszą mieć podstawę ustawową. Jednakże, w przypadku KOZZD wiele restrykcji wynika z przepisów wewnętrznych⁴⁶. Szczególnie istotny jest tu Regulamin odwiedzin pacjentów KOZZD. Stanowi on m.in. że odwiedziny zawsze odbywają się w obecności pracownika ochrony KOZZD oraz że „W uzasadnionych przypadkach, w stosunku do niektórych pacjentów mogą być podjęte decyzje o czasowym ograniczeniu odwiedzin lub też ich całkowitym zakazie”⁴⁷. Tego typu ograniczenia nie mają żadnego umocowania w Ustawie.

---

46 Na problemy w tym zakresie zwrócić również uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich w wystąpieniu do Przewodniczącego Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji z 28 listopada 2017 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pie-nie%20do%20Przewodnicz%C4%85cego%20Senackiej%20Komisji%20Praw%20Cz%C5%82owieka%2C%20Praworz%C4%85d-no%2C%20i%20Petycji%20w%20sprawie%20funkcjonowania%20Krajowego%20C5%9Brodka%20Zapobiegania%20Zachowaniom%20Dysocjalnym.pdf> (ostatni dostęp: 27.06.2018).

47 Regulamin dostępny jest w Internecie pod adresem: <http://www.kozzd-gostynin.pl/Regulamin%20odwiedziny.pdf> (ostatni dostęp: 27 czerwca 2018).

3. STOSOWANIE USTAWY W PRAKTYCE

Szereg dalszych problemów wynikających z Ustawy ujawniło się w praktyce. Ilustruje je skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka złożona przez klienta HFPC.

Mężczyzna ten został skazany w 2004 r. na 10 lat pozbawienia wolności za przestępstwo zgwałcenia. W toku postępowania karnego nie wykryto u niego zaburzeń psychicznych wyłączających poczytalność czy uniemożliwiających wykonanie kary. Dopiero na ok. 7 miesięcy przed zakończeniem kary skierowano go do odbywania reszty kary (ok. 7 miesięcy) w oddziale terapeutycznym – wcześniej nie stosowano wobec niego oddziaływań terapeutycznych. Na kilka miesięcy przed końcem kary wszczęto postępowanie w sprawie umieszczenia mężczyzny w KOZZD. Zanim jednak postępowanie to zostało sfinalizowane, skazany zakończył odbywanie kary i wyszedł z zakładu karnego. Na wolności przebywał ok. roku. W tym czasie jego zachowanie było nienaganne – nie wchodził w konflikt z prawem, zawarł związek, znalazł pracę. Mimo to, po roku i tak został umieszczony w KOZZD.

W skardze do ETPC mężczyzna wskazuje, że nie jest „chory umysłowo” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e EKPC, a zatem jego detencja jest niezasadniona. Ponadto, argumentuje że pobyt w KOZZD nie ma charakteru terapeutycznego, lecz stanowi powtórne karanie za ten sam czyn (zob. wyżej). Podnosi także, że przepisy Ustawy zastosowano w jego sprawie arbitralnie – postępowaniem terapeutycznym objęto go bowiem na krótko przed zakończeniem kary, po wejściu w życie Ustawy, co może sugerować, że prawdziwym celem terapii było po prostu umożliwienie umieszczenia go w KOZZD.

Skarżący zarzuca też, że niezasadne jest przedłużanie jego pobytu w KOZZD. W świetle opinii sporządzonych przez KOZZD (w czerwcu i grudniu 2017 r.) dalszy pobyt skarżącego nie jest konieczny, gdyż nie stanowi on już dostatecznie poważnego zagrożenia dla społeczeństwa. Mimo to, sąd odmówił zwolnienia go z KOZZD, powołując się na opinię zewnętrzną. Ponadto, postępowanie w sprawie ustalenia zasadności dalszej detencji trwało blisko rok, co stanowi okres zbyt długi.

W skardze podniesiono również zarzut nieproporcjonalnego ograniczenia prawa do ochrony prywatności i życia rodzinnego. Skarżący wskazuje bowiem, że ciągła obecność pracownika ochrony w trakcie jego spotkań z żoną i córką uniemożliwia mu swobodną rozmowę i kontakty z bliskimi. Skarga została zarejestrowana przez ETPC, ale nie została jeszcze zakomunikowana rządowi RP.

HFPC rekomenduje:

- Zniesienie instytucji detencji postpenalnej w KOZZD i ograniczenie środków stosowanych względem niebezpiecznych sprawców przestępstw po odbyciu przez nich kary do nadzoru prewencyjnego oraz terapii w warunkach ambulatoryjnych.

VIII. STRZEŻONE OŚRODKI DLA CUDZOZIEMCÓW

Streszczenie

- W Polsce dzieci cudzoziemskie nadal są pozbawiane wolności poprzez umieszczanie w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców (1103 dzieci w latach 2014-2017), a ich detencja jest często wielomiesięczna, co potwierdzają sprawy rozstrzygnięte i zawiste przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka;
- Raporty wskazują, że w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców przebywają ofiary przemocy i tortur;
- Organy postępowania w przedmiocie umieszczenia i pobytu cudzoziemców w detencji nie badają w sposób należyty przestanek wykluczających detencję.

1. UMIESZCZANIE DZIECI W STRZEŻONYCH OŚRODKACH DLA CUDZOZIEMCÓW

Jednym z najważniejszych problemów, jakimi zajmuje się Helsińska Fundacja Praw Człowieka w zakresie praw cudzoziemców, jest umieszczanie małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach celem zabezpieczenia postępowania o udzielenie ochrony międzynarodowej lub postępowania w sprawie o zobowiązanie do powrotu. Zgodnie z przepisami polskiego prawa małoletni cudzoziemiec, jeśli przebywa z rodziną, zawsze może być umieszczony w strzeżonym ośrodku, niezależnie od wieku. Nieco inaczej wygląda sytuacja z małoletnimi cudzoziemcami bez opieki. Jeśli taki cudzoziemiec ubiega się o udzielenie ochrony międzynarodowej, wówczas nie może być umieszczony w strzeżonym ośrodku, natomiast jeśli wobec niego prowadzone jest postępowanie w sprawie o zobowiązanie do powrotu lub wydana została decyzja o zobowiązaniu do powrotu, wówczas może on zostać umieszczony w strzeżonym ośrodku, tylko jeśli ukończył 15. rok życia.

Przepisy prawa krajowego i międzynarodowego przewidują obowiązek sądu uwzględnienia dobra dziecka przy decydowaniu o umieszczeniu go w strzeżonym ośrodku. Z obserwacji HFPC wynika jednak, że nie zawsze jest ono oceniane we właściwy sposób.

W wydawanych postanowieniach sądy wskazują często, że sam fakt umieszczenia dziecka w strzeżonym ośrodku razem z rodzicami stanowić będzie realizację zasady dobra dziecka. Ponadto sądy decydując o umieszczeniu dziecka lub rodzin z dziećmi w strzeżonym ośrodku wydają postanowienia o ich umieszczeniu na maksymalny okres czasu, nie zaś na możliwie najkrótszy okres.

Co istotne, dnia 10 kwietnia 2018 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał wyrok w prowadzonej przez HFPC sprawie *Bistieva i Inni przeciwko Polsce*. Sprawa dotyczyła umieszczenia w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Kętrzynie rodziny uchodźców z Czeczenii (matki z trójką małoletnich dzieci). W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie prawa do życia rodzinnego tj. art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i wskazał, że władze polskie decydując o umieszczeniu rodziny w strzeżonym ośrodku nie wzięły pod uwagę w wystarczający sposób dobra dziecka, jak również nie rozważyły możliwości zastosowania środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności. Ponadto Trybunał uznał, że na naruszenie prawa do życia rodzinnego wpłynął długi okres pobytu w strzeżonym ośrodku [5 miesięcy i 20 dni]⁴⁸.

Co więcej dnia 8 stycznia 2018 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka zakomunikował polskim władzom sprawę *M.Z. i Inni przeciwko Polsce*, która także dotyczy rodziny uchodźców – klientów HFPC z Tadżykistanu, którzy zostali umieszczeni w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Przemyślu. W skardze zarzucono m.in. naruszenie prawa do życia rodzinnego poprzez

⁴⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Bistieva i inni p. Polsce* [skarga nr 75157/14]; wyrok dostępny pod adresem: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182210> (data dostępu: 27.06.2018).

niewzięcie przez polskie władze pod uwagę dobra dziecka oraz poprzez długotrwałe pozbawienie rodziny wolności (ponad 8 miesięcy)⁴⁹.

Rzecznik Praw Dziecka także zajął stanowisko w przedmiocie detencji dzieci cudzoziemskich w Polsce - dnia 6 marca 2018 r. przekazał prezesom sądów apelacyjnych zestawienie najnowszych zaleceń międzynarodowych organów dotyczących orzekania o umieszczaniu dzieci w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. W wystąpieniu RPD podkreślił, że umieszczanie dzieci w strzeżonych ośrodkach nigdy nie jest zgodne z najlepszym interesem dziecka, zawsze narusza jego prawa i może bardzo niekorzystnie odbić się na dalszym rozwoju psychofizycznym małoletniego. RPD w swoim wystąpieniu podkreślił, że w latach 2014-2017 w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców umieszczono łącznie aż 1103 dzieci. W ocenie RPD sądy niejednokrotnie powierzchownie badają możliwość zastosowania środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności, zwłaszcza często stwierdzają, że rodzin cudzoziemców ubiegających się o udzielenie ochrony międzynarodowej nie można zobowiązać do zamieszkania w konkretnym miejscu, pomimo, iż mają one ustawowe prawo do otrzymania zakwaterowania w otwartym ośrodku dla cudzoziemców prowadzonym przez Urząd do Spraw Cudzoziemców⁵⁰.

2. UMIESZCZANIE OFIAR TORTUR (I INNYCH FORM PRZEMOCY) W STRZEŻONYCH OŚRODKACH DLA CUDZOZIEMCÓW

Zgodnie z przepisami polskiego prawa, w strzeżonych ośrodkach nie umieszcza się cudzoziemców, których stan psychofizyczny uzasadnia domniemanie, że byli poddani przemocy (art. 88a ust. 3 pkt 2 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP oraz art. 400 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach). Bezwzględny zakaz detencji ofiar przemocy dotyczy zarówno cudzoziemców ubiegających się o udzielenie ochrony międzynarodowej, jak i cudzoziemców podlegających procedurom powrotowym. Z obserwacji HFPC wynika jednak, że w praktyce polskich organów brakuje mechanizmu skutecznej identyfikacji cudzoziemców będących ofiarami przemocy, który umożliwiłby prawidłowe stosowanie powyższych przepisów. W rezultacie zdarza się, że nawet cudzoziemcy deklarujący wprost w treści wniosku o nadanie statusu uchodźcy, iż w kraju pochodzenia padli ofiarą tortur, są umieszczani w ośrodkach strzeżonych. Ponadto, niektóre sądy w nieprawidłowy sposób stosują powyższe przepisy, uznając, iż w przypadku możliwości zapewnienia cudzoziemcowi opieki psychologicznej w warunkach ośrodka strzeżonego, nie ma przeciwwskazań do jego detencji. Takie błędne stanowisko zostało wyrażone także w wytycznych Komendy Głównej Straży Granicznej, zgodnie z którymi nie zwalnia się z ośrodków strzeżonych cudzoziemców będących ofiarami przemocy, jeżeli może być im zapewniona odpowiednia pomoc psychologiczna na terenie ośrodka.

We wspomnianej wyżej sprawie (M.Z. i inni p. Polsce) zakomunikowanej polskim władzom przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, zarzucono polskim władzom także naruszenie art. 3 Konwencji tj. zakazu niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Zarzut dotyczył jednej ze skarżących, która została umieszczona w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Przemyślu, zaś władze nie wzięły w odpowiedni sposób pod uwagę faktu, że padła ona ofiarą przemocy w kraju pochodzenia. W skardze wskazano również, że jej stan psychiczny pogorszył się w czasie pobytu w strzeżonym ośrodku, przez co wielokrotnie była przyjmowana na hospitalizację do szpitala psychiatrycznego.

W trzech sprawach prowadzonych przez HFPC, a dotyczących umieszczenia w strzeżonym ośrodku obywateli Syrii, sądy drugiej instancji rozpatrujące zażalenie na postanowienie o umieszczeniu w strzeżonym ośrodku stwierdzały, że cudzoziemiec nie może zostać umieszczony w strzeżonym

⁴⁹ Sprawa *M.Z. i inni p. Polsce* (skarga nr 79752/16); komunikacja sprawy dostępna pod adresem: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180603> (data dostępu: 27.06.2018).

⁵⁰ Wystąpienie RPD dostępne pod adresem: <https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/orzekanie-o-umieszczeniu-małoletnich-cudzoziemcow-w-strzezonych> (data dostępu: 27.06.2018).

ośrodka tylko wówczas, jeśli padł ofiarą przemocy w ramach celowych represji politycznych lub innych. A zatem, zdaniem części polskich sądów, jeśli stan psychofizyczny cudzoziemca wskazuje, że padł on ofiarą przemocy, ale doszło do niej np. w ramach zmasowanego użycia przemocy podczas tłumienia demonstracji, wówczas nie jest to podstawa do zwolnienia ze strzeżonego ośrodka. Jest to o tyle niepokojące, że tego typu argumentacja nie znajduje potwierdzenia w przepisach prawa, a jednocześnie powoduje, że osoby które padły ofiarą przemocy narażone są na pogłębienie traumy poprzez ich pozbawienie wolności.

Wartym odnotowania jest wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 30 czerwca 2017 r., do Komendanta Głównego Straży Granicznej dotyczące identyfikacji ofiar tortur w ramach postępowań związanych z umieszczaniem cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach. Wystąpienie zostało skierowane po mających miejsce w 2016 r. wizytach Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w kilku strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. W wystąpieniu wskazano na to, iż Straż Graniczna przyjęła dokument „Zasady postępowania Straży Granicznej z cudzoziemcami wymagającymi szczególnego traktowania”. Jednak zdaniem RPO dokument ten zawiera szereg mankamentów, m.in. przewiduje możliwość dalszego pobytu w strzeżonym ośrodku cudzoziemca zidentyfikowanego jako ofiara przemocy, o ile możliwe jest prowadzenie terapii w strzeżonym ośrodku. Zdaniem RPO jest to niezgodne z przepisami prawa, które nakazują natychmiastowe zwolnienie takiej osoby ze strzeżonego ośrodka. W raporcie wskazano również szereg przykładów cudzoziemców, których stan psychofizyczny wskazywał na to, że padli ofiarą przemocy, a jednak nadal przebywali w strzeżonych ośrodkach⁵¹.

W Raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców oraz Aresztu dla Cudzoziemców w Przemyślu w dniach 24-26 października 2017 r. wskazano, że przebywały tam osoby, których zachowanie wskazywało na to, że są one ofiarami tortur. W raporcie odnotowano również, że cudzoziemcy przebywający w Areszcie dla Cudzoziemców w Przemyślu poddawani są stałemu monitoringowi, co jest nieproporcjonalne do zagrożenia ze strony cudzoziemców. Wskazano także, że w celach tego Aresztu brak jest odpowiedniego dostępu do sanitariatów, co skutkuje tym, że cudzoziemcy załatwiają często potrzeby fizjologiczne do plastikowych butelek. KMP wskazał również na nie wystarczającą opiekę psychologiczną, nie pozwalającą na zapewnienie wczesnej identyfikacji ofiar tortur, przemocy lub nieludzkiego traktowania⁵².

Z kolei w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim z dniach 18-19 września 2017 r. wskazano na niewystarczającą pomoc psychologiczną dla cudzoziemców umieszczonych w ośrodku. Ponadto wyknięto, że w oknach pomieszczeń mieszkalnych zamontowane są kraty, które wywołują atmosferę zamknięcia i kojarzą się z de facto więziennym środowiskiem. Stwierdzono tam również, że podczas doprowadzenia cudzoziemca do lekarza (na odległość kilkuset metrów) jest on zakuty w kajdanki. Według cudzoziemców zdarza się również, że kajdanki stosowane są przez cały czas pobytu w gabinecie lekarskim. Zdaniem KMPT stosowanie kajdanek przy konwojowaniu cudzoziemców powinno mieć miejsce wyłącznie w uzasadnionych konkretnymi okolicznościami przypadkach indywidualnych⁵³.

---

51 Wystąpienie RPO dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20do%20Komendanta%20Głównego%20Straży%20Granicznej%20w%20sprawie%20identyfikacji%20ofiar%20tortur.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

52 Raport dostępny pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyciąg-Strzeżony%20Ośrodek%20i%20Areszt%20dla%20Cudzoziemców%20Przemyśl%202017.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

53 Raport dostępny pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyciąg-Strzeżony%20Ośrodek%20dla%20Cudzoziemców%20Krosno%20Odrzańskie%202017.pdf> (data dostępu: 27.06.2018).

HFPC rekomenduje:

- całkowite wyłączenie możliwości umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach, gdyż pozbawianie ich wolności w związku z ich statusem migracyjnym i często w związku z decyzjami podjętymi przez ich rodziców, nigdy nie jest zgodne z ich dobrem;
- dokonywanie identyfikacji ofiar tortur na możliwie najwcześniejszym etapie postępowania w przedmiocie umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku, tak aby nie dopuścić do niezgodnej z prawem detencji tych osób;
- zarówno Straż Graniczna, kierująca do sądów wnioski o umieszczenie cudzoziemca w ośrodku, jak i sądy, orzekające w sprawach detencyjnych, powinny badać z urzędu istnienie przesłanek bezwzględnie wykluczających detencję.

REKOMENDACJE HFPC

DOTYCZĄCE MONITORINGU MIEJSC POZBAWIENIA WOLNOŚCI – KRAJOWY MECHANIZM PREWENCJI TORTUR

- zwiększenie zaplecza kadrowego, a w konsekwencji zasobów finansowych, które umożliwią rzetelne i kompleksowe wykonywanie mandatu Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur;
- zapewnienie możliwości wizytowania miejsc pozbawienia wolności przez przedstawicieli organizacji pozarządowych;
- dokonywanie szczegółowej analizy raportów z monitoringów miejsc pozbawienia wolności przez władze krajowe i traktowania ich jako podstaw do wprowadzanych zmian legislacyjnych oraz modyfikacji praktyk w jednostkach izolacyjnych.

DOTYCZĄCE PRZEMOCY ZE STRONY FUNKCJONARIUSZY POLICJI

W zakresie prawa materialnego:

- dokonanie pogłębionej oceny czy obecnie obowiązujący w Polsce stan prawny zapewnia skuteczny model karania realizujący w pełni funkcję ochronną, represyjną i prewencyjną;
- rozważenie postulatu Rzecznika Praw Obywatelskich, który popierany jest również przez zdecydowaną większość ankietowanych adwokatów, który zakłada wprowadzenie przestępstwa tortur do Kodeksu karnego.

W zakresie praktyki organów postępowania:

- zapewnienie, aby organy postępowania w pełni wypełniały obowiązki proceduralne wynikających z art. 3 Konwencji oraz art. 1 ust. 1 Konwencji o zakazie tortur.

DOTYCZĄCE DOSTĘPU DO ADWOKATA OD PIERWSZYCH CHWIL PO ZATRZYMANIU

- wprowadzenie możliwości zapewnienia osobom zatrzymanym adwokata lub radcy prawnego z urzędu ;
- zapewnienie dostępu do pomocy adwokata od pierwszych chwil po zatrzymaniu, ponieważ może być to pierwszy bezpiecznik przeciwdziałającym przemocy ze strony policjantów;
- wprowadzenie listy adwokatów oraz radców prawnych na komisariatach Policji.

DOTYCZĄCE ZAKŁADÓW KARNYCH I ARESZTÓW ŚLED CZYCH

- zagwarantowanie osobom pozbawionym wolności co najmniej 4m² powierzchni mieszkalnej na jednego osadzonego;
- dostosowanie warunków bytowych osób przebywających w jednostkach penitencjarnych, tak aby nie naruszały one praw osób pozbawionych wolności;
- podejmowanie dalszych wysiłków zmierzających do zmniejszenia liczby tzw. osadzonych niebezpiecznych, w tym gruntowną weryfikację obecnie nadanych statusów więźnia niebezpiecznego;
- zagwarantowanie tzw. więźniom niebezpiecznym szczególnych oddziaływań wychowawczych, jak również zróżnicowanie środków ochrony stosowanych wobec nich proporcjonalnie do poziomu zagrożenia stwarzanego przez takich osadzonych;
- pełne i realne dostosowanie wybranych jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

DOTYCZĄCE SKARG OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

- wprowadzenie zmian, także organizacyjnych, wewnątrz organów wymiaru sprawiedliwości, które doprowadzą do tego, że nadzór penitencjarny sędziów nad warunkami pozbawienia wolności będzie efektywny;
- zagwarantowanie dostępu do pomocy prawnej dla osób pozbawionych wolności w sprawach dotyczących skarg na warunki pozbawienia wolności;
- organizowanie regularnych szkoleń, w tym dla sędziów penitencjarnych, prawników, przedstawicieli Służby Więziennej na temat tortur i poniżającego traktowania albo karania.

DOTYCZĄCE KRAJOWEGO OŚRODKA ZAPOBIEGANIA ZACHOWANIOM DYSSOCJALNYM

- zniesienie instytucji detencji postpenalnej w KOZZD i ograniczenie środków stosowanych względem niebezpiecznych sprawców przestępstw po odbyciu przez nich kary do nadzoru prewencyjnego oraz terapii w warunkach ambulatoryjnych.

DOTYCZĄCE STRZEŻONYCH OŚRODKÓW DLA CUDZOZIEMCÓW

- całkowite wyłączenie możliwości umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach, gdyż pozbawianie ich wolności w związku z ich statusem migracyjnym i często w związku z decyzjami podjętymi przez ich rodziców, nigdy nie jest zgodne z ich dobrem;
- dokonywanie identyfikacji ofiar tortur na możliwie najwcześniejszym etapie postępowania w przedmiocie umieszczenia cudzoziemca w strzeżonym ośrodku, tak aby nie dopuścić do niezgodnej z prawem detencji tych osób;
- zarówno Straż Graniczna, kierująca do sądów wnioski o umieszczenie cudzoziemca w ośrodku, jak i sądy, orzekające w sprawach detencyjnych, powinny badać z urzędu istnienie przestępstw bezwzględnie wykluczających detencję.

Raport został przygotowany przez członków zespołu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka: Jacka Białasa, Julię Gerlich, Jarostawa Jagurę, Adama Klepczyńskiego, Piotra Kubaszewskiego, Marcina Szweda, Daniela Witko, Marcina Wolnego pod nadzorem merytorycznym Katarzyny Wiśniewskiej oraz dr. Piotra Kładocznego.

HR HELSIŃSKA FUNDACJA
PRAW CZŁOWIEKA

ZNAJDŹ NAS

Helsińska Fundacja
Praw Człowieka
ul. Zgoda 11
00-018 Warszawa

tel. (22) 556-44-40
fax: (22) 556-44-50
hfhr@hfhr.org.pl
www.hfhr.pl

@hfhrpl

@hfhrpl

@TheHFHR